ବିନ୍ଦୁ ବିମର୍ଶ
Bindu Bimarsha
ISSN NO: 3049-2807(O)
ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ, ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂଖ୍ୟା ॥ ଏପ୍ରିଲ୍ - ଜୁନ୍ ୨୦୨୬
VOLUME NO: II, ISSUE NO: II ॥ APRIL—JUNE 2026

ଗବେଷଣା ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ରୋତ ଆଧାରିତ ତଥ୍ୟର ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଓ ପ୍ରାୟୋଗିକ ଅଧ୍ୟୟନ

ଡକ୍ଟର ସୌମ୍ୟଜିତ୍ ପଣ୍ଡା[୧], ଡକ୍ଟର ଜୟନ୍ତ କୁମାର ଦାସ[୨]
ସହାୟକ ଅଧ୍ୟାପକ, ଦୂର ଓ ଆଭାଷୀ ଶିକ୍ଷାକେନ୍ଦ୍ର ଫକୀରମୋହନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ବାଲେଶ୍ୱର[୧]
ସହାୟକ ଅଧ୍ୟାପକ, ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ, ଫକୀରମୋହନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ବାଲେଶ୍ୱର[୨]

Date Of Publication: 14-04-2026

ABSTRACT ॥ ଅଂଶିକ ସାର

ଏହି ଅଧ୍ୟୟନରେ ଗବେଷଣା ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ସ୍ୱରୂପ, ପ୍ରକୃତି, ସ୍ରୋତ, ସଂଗ୍ରହ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଓ ପ୍ରୟୋଗକୁ ସମଗ୍ର ଭାବରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇଛି। ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ପୂର୍ବରୁ ସଂଗ୍ରହିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ କିମ୍ବା ଅପ୍ରକାଶିତ ରୂପରେ ଉପଲବ୍ଧ ଥିବାରୁ, ଏହା ଗବେଷଣାକୁ ସମୟୋପଯୋଗୀ ଓ ଅର୍ଥନୀତିକ କରେ। ଏହି ତଥ୍ୟ ଗବେଷକଙ୍କୁ ବୃହତ୍ ତଥ୍ୟ ସମୂହର ଉପଲବ୍ଧତା, ଐତିହାସିକ ପରିପ୍ରେକ୍ଷିତରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଓ ଗବେଷଣା ରୂପରେଖା ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ସହାୟତା କରେ। ତଥାପି, ଏହାର କିଛି ସୀମାବଧତା ମଧ୍ୟ ରହିଛି, ଯଥା ତଥ୍ୟର ମମତା ଓ ସମ୍ପୃକ୍ତିର ଅଭାବ, ପୁରୁଣା ତଥ୍ୟ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା, ବିଶ୍ୱସନୀୟତା ସମସ୍ୟା ଓ ଗବେଷକଙ୍କ ସୀମିତ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ। ଏହି କାରଣରୁ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ସମୟରେ ତାହାର ସଠିକତା, ସମୟୋପଯୋଗୀତା, ବିଶ୍ୱସନୀୟତା ଓ ପ୍ରସଙ୍ଗିକତାକୁ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ। ଏହି ଅଧ୍ୟୟନ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟକୁ କେବଳ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ଉପାୟ ଭାବେ ନୁହେଁ, ବରଂ ଆଲୋଚନାତ୍ମକ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଓ ନୂତନ ଜ୍ଞାନ ସୃଷ୍ଟିର ଏକ ମୂଳ ଆଧାର ଭାବେ ପରିଗଣନା କରିଥାଏ।

ARTICLE NUMBER: BB-II-II-2026-11
ORC ID: 0009-0005-3763-6648
0000-0001-9112-5447
DOI: 10.64647/bb.vol.2.issue.2.2026.11
E-MAIL: soumyajit.ac@gmail.com
dasjk.fmu@gmail.com
REVIEW STATUS: Written by Editor & Examined by Reviewer
LANGUAGE OF THE ARTICLE: Odia
TYPE OF ARTICLE: Research Methodology

ପ୍ରମୁଖ ଶବ୍ଦାବଳୀ :
ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ, ଗବେଷଣା ପ୍ରକ୍ରିୟା, ତଥ୍ୟ ସ୍ରୋତ, ଗବେଷଣା ରୂପରେଖା, ସହସମ୍ବନ୍ଧ ବିଶ୍ଳେଷଣ, ସାମାନ୍ୟୀକରଣଯୋଗ୍ୟତା, ବିଶ୍ୱସନୀୟତା, ଐତିହାସିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ

ଗବେଷଣା ଏକ ସଂଗଠିତ ଓ ପ୍ରଣାଳୀବଦ୍ଧ ପ୍ରକ୍ରିୟା, ଯାହାର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କୌଣସି ବିଷୟ ବା ସମସ୍ୟା ସମ୍ପର୍କରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଓ ପ୍ରମାଣଭିତ୍ତିକ ଜ୍ଞାନ ସୃଷ୍ଟି କରିବା। ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ "ତଥ୍ୟ" (Data) ଏକ ମୂଳ ଆଧାର ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ, କାରଣ ତଥ୍ୟ ବିନା ଗବେଷଣାର କୌଣସି ନିଷ୍କର୍ଷ ଠିକ୍ ଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇପାରେନାହିଁ। ଗବେଷଣା ପଦ୍ଧତିର ଆଲୋଚନାରେ ସାଧାରଣତଃ ତଥ୍ୟକୁ ଦୁଇ ପ୍ରକାରରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ, ଯଥା- ପ୍ରାଥମିକ ତଥ୍ୟ (Primary Data) ଓ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ (Secondary Data)। ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରକାର ତଥ୍ୟ ଗବେଷଣାରେ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ରୋତ ଆଧାରିତ ତଥ୍ୟ ଏକ ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ବହନ କରେ, କାରଣ ଏହା ଗବେଷଣା ପ୍ରକ୍ରିୟାର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଚରଣରେ ମୂଳ ଆଧାର ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ। ସେହି ସମସ୍ତ ତଥ୍ୟକୁ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ କୁହାଯାଇପାରେ, ଯାହା ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି ଅନ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପାଇଁ ସଂଗ୍ରହ, ବିଶ୍ଳେଷଣ ଓ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଥାଏ, ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗବେଷକ ତାହାକୁ ନିଜ ଗବେଷଣା ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ ପାଇଁ ପୁନଃ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି। ଗବେଷଣା ପଦ୍ଧତିର ମୂଳ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଅନୁସାରେ, କୌଣସି ନୂତନ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଉପଲବ୍ଧ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ସମୀକ୍ଷା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ। ଏହା ଦ୍ୱାରା ଗବେଷକ ଗବେଷଣା ସମସ୍ୟାକୁ ସ୍ୱଷ୍ଟ କରିପାରନ୍ତି, ପୂର୍ବ ଗବେଷଣାର ପରିଣାମ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିପାରନ୍ତି ଓ ନୂତନ ଅଧ୍ୟୟନର ଦିଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିପାରନ୍ତି।

ଗବେଷଣା ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ଭୂମିକା ବହୁମୁଖୀ। ପ୍ରଥମତଃ ଏହା ଗବେଷଣା ସମସ୍ୟା ନିରୂପଣରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ। ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଏହା ଗବେଷଣାର ଧାରଣାତ୍ମକ ଢାଞ୍ଚା (Conceptual Framework) ଗଠନରେ ମୂଳ ଭୂମିକା ନିର୍ବାହ କରେ। ତୃତୀୟତଃ, ଏହା ଗବେଷକଙ୍କୁ ହାଇପୋଥେସିସ୍ (Hypothesis) ଗଠନ କରିବାରେ ସହଯୋଗ କରେ। ଚତୁର୍ଥତଃ, ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ଆଧାରରେ ଗବେଷଣାର ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ନମୁନା ଚୟନ (Sampling Design) ବିଷୟରେ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ସହଜସାଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ। ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ କେବଳ ଏକ ସୂଚନାର ସ୍ରୋତ ନୁହେଁ, ବରଂ ଗବେଷଣାର ସମଗ୍ର ଗଠନକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିବା ଏକ

cc BY NC

ମୂଳ ଉପାଦାନ।

ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତି ଗବେଷଣାରେ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ବ୍ୟବହାର ଅଧିକ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ, କାରଣ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରର ଗବେଷଣା ମୂଳତଃ ପାଠ୍ୟ ଆଧାରିତ (Text-based) ଓ ନଥିପତ୍ର ଆଧାରିତ (Document-based) ହୋଇଥାଏ। ସାହିତ୍ୟ ଗବେଷଣାରେ ପୂର୍ବରୁ ରଚିତ କୃତି, ଆଲୋଚନାତ୍ମକ ପୁସ୍ତକ, ପ୍ରବନ୍ଧ, ଗବେଷଣା ପତ୍ର ଓ ସମୀକ୍ଷାମୂଳକ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ଅଂଶ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଏହା ଦ୍ୱାରା ଗବେଷକ ପୂର୍ବ ସାହିତ୍ୟର ଧାରା, ଭିନ୍ନ ମତାମତ ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣକୁ ବୁଝିପାରନ୍ତି। ଏହିପରି, ସଂସ୍କୃତି ଗବେଷଣାରେ ଐତିହାସିକ ଦଲିଲ, ଲୋକସାହିତ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ, ଅଭିଲେଖ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଲିପିଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ମୂଳ ଉତ୍ସ ଭାବେ ପରିଗଣିତ ହୋଇଥାଏ। ତଥାପି, ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ବ୍ୟବହାର ସମୟରେ ଗବେଷକଙ୍କୁ ସତର୍କ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ। ଯେହେତୁ ଏହି ତଥ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇଥାଏ, ଏଣୁ ଏହାର ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା, ସଠିକତା ଓ ବିଶ୍ୱସନୀୟତାକୁ ଠିକ୍ ଭାବରେ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ। ତଥ୍ୟର ଉତ୍ସ, ସଂଗ୍ରହ ପ୍ରଣାଳୀ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ସମୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତଥ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା ନକରି ଏହାକୁ ଗବେଷଣାରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ। ଏହା ସହିତ, ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ସୀମିତତା ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଗବେଷକଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନଦେବା ଆବଶ୍ୟକ, ଯାହା ଗବେଷଣାର ନିଷ୍କର୍ଷକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିପାରେ। ଗବେଷଣା ପଦ୍ଧତିର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ଏକ ଅବିଭାଜ୍ୟ ଓ ଆଧାରଭୂତ ଉପାଦାନ ଭାବେ ପରିଗଣିତ। ଏହା ଗବେଷଣାର ଆରମ୍ଭରୁ ପରିସମାପ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଚରଣରେ ଗବେଷକଙ୍କୁ ମାର୍ଗଦର୍ଶିତ କରେ। ତେଣୁ, ଏହି ଅଧ୍ୟୟନରେ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ସ୍ୱରୂପ, ତାହାର ସ୍ରୋତ, ସଂଗ୍ରହ ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ଗବେଷଣାରେ ତାହାର ପ୍ରୟୋଗ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯିବ।

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ସଂଜ୍ଞା

ଗବେଷଣା ପଦ୍ଧତିରେ "ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ" ବୋଲି ସେହି ସମସ୍ତ ତଥ୍ୟକୁ କୁହାଯାଏ, ଯାହା ପୂର୍ବରୁ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପାଇଁ ସଂଗ୍ରହ, ସଂଗଠନ ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇଥାଏ, କିନ୍ତୁ ପରେ ଅନ୍ୟ ଗବେଷକ ତାହାକୁ ନିଜ ଗବେଷଣା ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ପାଇଁ ପୁନଃ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି। ଏହି ପ୍ରକାର ତଥ୍ୟ ମୂଳତଃ ପ୍ରାଥମିକ ତଥ୍ୟର ପୁନଃ ବ୍ୟବହାର ଭାବେ ଗଣ୍ୟ ହୁଏ, କାରଣ ଏହାର ସଂଗ୍ରହ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଉପଭୋକ୍ତା ଗବେଷକଙ୍କ କୌଣସି ଭୂମିକା ନଥାଏ। ବିଭିନ୍ନ ଗବେଷକ ଓ ସମାଲୋଚନା ସାହିତ୍ୟରେ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ସଂଜ୍ଞାକୁ ଏକାଧିକବାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରାଯାଇଛି। ଏହି ମତଗୁଡ଼ିକ ଅନୁସାରେ, ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ହେଉଛି ସେହି ତଥ୍ୟ, ଯାହା "ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପାଇଁ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଥିବା ତଥ୍ୟକୁ ନୂତନ ଗବେଷଣା ପ୍ରଶ୍ନର ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ପୁନଃ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଏ" (Panchenko & Samovilova, 2020) । ଏହା ଦ୍ୱାରା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ ଯେ, ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ କେବଳ ପୂର୍ବ ସଂଗୃହିତ ତଥ୍ୟ ନୁହେଁ, ବରଂ ତାହାର ନୂତନ ଅର୍ଥବୋଧ ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଗବେଷଣାର ମୂଳ ଅଂଶ ଅଟେ। ଗବେଷଣା ପଦ୍ଧତି ବିଷୟକ ସାହିତ୍ୟରେ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟକୁ "ଏମିତି ତଥ୍ୟ ଭାବରେ ବିବେଚନା କରାଯାଏ, ଯାହା ପୂର୍ବରୁ ସଂଗୃହୀତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଗବେଷକମାନେ ତାହାକୁ ନିଜ ଅଧ୍ୟୟନରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି"(Patil, 2021) । ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ପ୍ରମୁଖ ଲକ୍ଷଣ ହେଉଛି- ତଥ୍ୟର ପୂର୍ବ ଉପଲବ୍ଧତା ଓ ତାହାର ପୁନଃ ବ୍ୟବହାର। ଏହା ସହ, Kumara (2022) ଦ୍ୱାରା ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଛି ଯେ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ରୋତରୁ ଆସିପାରେ, ଯଥା—ଜନଗଣନା ତଥ୍ୟ, ସରକାରୀ ରିପୋର୍ଟ, ସଂସ୍ଥାଗତ ତଥ୍ୟଭଣ୍ଡାର, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଓ ସର୍ଭେ ତଥ୍ୟ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଏହାର ସ୍ୱରୂପ ବହୁମୁଖୀ ଓ ବ୍ୟାପକ ଥିବା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ।

ଉପରୋକ୍ତ ସଂଜ୍ଞାଗୁଡ଼ିକ ଆଧାରରେ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ହେଉଛି ପୂର୍ବରୁ ସଂଗ୍ରହ ଓ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତଥ୍ୟ, ଯାହାକୁ ଗବେଷକ ନୂତନ ଗବେଷଣା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପୁନଃ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଓ ତାହାର ନୂତନ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଦେଇଥାନ୍ତି। ଗବେଷଣା ପଦ୍ଧତିର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଏହା ଗବେଷଣାର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଓ ଆଧାରଭୂତ ଚରଣରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ମନେହୁଏ। କାରଣ ଏହା ଗବେଷଣା ସମସ୍ୟା ଚିହ୍ନଟ, ଧାରଣା ଗଠନ ଓ ପ୍ରାଥମିକ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହର ପୂର୍ବ ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ମୂଳ ଭୂମିକା ନିଭାଏ।

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ପ୍ରକୃତି

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ପ୍ରକୃତି ବିଷୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ଗବେଷଣା ପଦ୍ଧତିର ଏକ ମୂଳ ଅଂଶ, କାରଣ ଏହା ତଥ୍ୟର ଗୁଣମାନ, ଉପଯୋଗିତା ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପ୍ରଣାଳୀକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ କରେ। ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ସ୍ୱଭାବତଃ ପୂର୍ବରୁ ସଂଗ୍ରହ ଓ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ନିଜସ୍ୱ କିଛି ବିଶିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷଣ ରହିଛି। ଏହି ତଥ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ଅନ୍ୟ ଗବେଷକ, ସଂସ୍ଥା କିମ୍ବା ସରକାରୀ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଥାଏ, ଯାହା ପରେ ନୂତନ ଗବେଷଣା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପୁନଃ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ।

ଏହାର ପ୍ରକୃତି ବୁଝିବା ଦ୍ୱାରା ଗବେଷକ ତଥ୍ୟର ସଠିକତା, ବିଶ୍ୱସନୀୟତା ଓ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତାକୁ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିପାରନ୍ତି। ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ଏକାଧିକ ରୂପରେ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ - ପ୍ରକାଶିତ ଓ ଅପ୍ରକାଶିତ, ସାଂଖ୍ୟିକ ଓ ଗୁଣାତ୍ମକ। ଯାହା ଗବେଷଣାର ବିଭିନ୍ନ ମାନକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରେ। ଏହା ସହିତ, ଏହି ତଥ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ, ସ୍ଥାନ ଓ ସାମାଜିକ ପରିପ୍ରେକ୍ଷିତ ସହ ଜଡିତ ଥାଏ, ଯାହାକୁ ଗବେଷକଙ୍କୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ ସମୟରେ ଧ୍ୟାନରେ ରଖିବା ଆବଶ୍ୟକ।

ଏହିପରି, ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ପ୍ରକୃତି ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିବା ଗବେଷଣାର ମୂଳ ଆଧାରକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରେ ଓ ତଥ୍ୟ ବ୍ୟବହାରରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଗଠନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ।

(କ) ପୂର୍ବ ସଂଗୃହୀତ ତଥ୍ୟ

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ହେଉଛି ଯେ, ଏହା ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି ଅନ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପାଇଁ ସଂଗୃହୀତ ଓ ବିଶ୍ଳେଷିତ ହୋଇଥାଏ। ଅର୍ଥାତ୍, ଏହି ତଥ୍ୟ ଗବେଷକଙ୍କ ନିଜସ୍ୱ କ୍ଷେତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନର ଫଳ ନୁହେଁ, ବରଂ ପୂର୍ବରୁ ଅନ୍ୟ ଗବେଷକ, ସଂସ୍ଥା କିମ୍ବା ସରକାରୀ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଦ୍ୱାରା ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇଥିବା ତଥ୍ୟକୁ ପୁନଃ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ। ଏହି ପ୍ରକାର ତଥ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ବ୍ୟବସ୍ଥିତ ଓ ବୃହତ୍ ପରିମାଣରେ ଉପଲବ୍ଧ ଥାଏ, ଯାହା ଗବେଷଣାକୁ ଦ୍ରୁତ ଓ ସୁବିଧାଜନକ କରେ।

BINDU BIMARSHA...
CC BY NC

ଗବେଷଣା ପଦ୍ଧତିର ଅନେକ ପୁସ୍ତକ ଓ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ଯେ, ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ହେଉଛି “already collected and analysed data”, ଯାହାକୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗବେଷକ ନୂତନ ଅଧ୍ୟୟନରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି (Patil, 2021) । ଅନୁରୂପ ଭାବରେ, ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ଗବେଷଣାର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଧାରାରେ ଏକ ଆଧାର ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ଓ ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟୟନର ଫଳାଫଳକୁ ନୂତନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରେ ବୁଝିବାର ସୁଯୋଗ ଦେଇଥାଏ (Panchenko & Samovilova, 2020) । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଭାରତର ଜନଗଣନା (Census of India) ତଥ୍ୟ ସରକାର ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବରୁ ସଂଗୃହୀତ ଏକ ବିଶାଳ ତଥ୍ୟଭଣ୍ଡାର, ଯାହାକୁ ଗବେଷକମାନେ ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି, ଶିକ୍ଷା ହାର କିମ୍ବା ଆର୍ଥିକ ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅଧ୍ୟୟନ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି। ସେହିପରି, ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ଗବେଷଣାରେ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ *ମହାଭାରତ*, ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ କାବ୍ୟ, କିମ୍ବା ପୂର୍ବରୁ ରଚନା କରାଯାଇଥିବା ଆଲୋଚନାମୂଳକ ପୁସ୍ତକ ଓ ଗବେଷଣା ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଏହା ଦ୍ୱାରା ଗବେଷକ ପୂର୍ବ ସାହିତ୍ୟର ଧାରା, ଭିନ୍ନ ମତାମତ ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିପାରନ୍ତି।

ଏହା ସହିତ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପରୀକ୍ଷା ଫଳାଫଳ, ପ୍ରବେଶିକା ତଥ୍ୟ, କିମ୍ବା UNESCO ଓ World Bank ଭଳି ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସଂଗଠନଙ୍କ ଡାଟାବେସ୍ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବରୁ ସଂଗୃହୀତ ତଥ୍ୟର ଉଦାହରଣ। ଏହି ସମସ୍ତ ତଥ୍ୟ ଗବେଷଣାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଏକ ବୃହତ୍ ଓ ନିର୍ଭରଯୋଗ୍ୟ ତଥ୍ୟର ଆଧାର ପ୍ରଦାନ କରେ। ତେଣୁ ପୂର୍ବରୁ ସଂଗୃହୀତ ତଥ୍ୟ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ମୂଳ ଆଧାର, ଯାହା ଗବେଷକଙ୍କୁ ଦ୍ରୁତ ଓ ବ୍ୟାପକ ତଥ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ କରାଏ, କିନ୍ତୁ ଏହାର ବ୍ୟବହାର ସମୟରେ ତଥ୍ୟର ଉତ୍ସ, ସଠିକତା ଓ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତାକୁ ସତର୍କତାର ସହ ପରୀକ୍ଷା କରି ନେବା ଆବଶ୍ୟକ।

(ଖ) ପ୍ରକାଶିତ ଓ ଅପ୍ରକାଶିତ ରୂପରେ ଉପଲବ୍ଧ

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ଏକ ମୂଳ ପ୍ରକୃତି ହେଉଛି ଯେ, ଏହା ପ୍ରକାଶିତ ଓ ଅପ୍ରକାଶିତ ଦୁଇ ରୂପରେ ଉପଲବ୍ଧ ଥାଏ। ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରକାର ତଥ୍ୟ ଗବେଷଣାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରେ। ପ୍ରକାଶିତ ତଥ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ସାର୍ବଜନୀନ ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧ ଓ ପ୍ରମାଣିକ ଉତ୍ସରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ, ଯେତେବେଳେ କି ଅପ୍ରକାଶିତ ତଥ୍ୟ ଅଧିକ ଗଭୀର ସୂଚନା ଦେଇଥାଏ। ପ୍ରକାଶିତ ତଥ୍ୟରେ ସାଧାରଣତଃ ସରକାରୀ ପ୍ରତିବେଦନ(Report), ପୀୟର-ରିଭ୍ୟୁଡ୍ ଜର୍ଣ୍ଣାଲ୍ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ପ୍ରବନ୍ଧ, ଶିକ୍ଷାଗତ ପୁସ୍ତକ ଓ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଡାଟାବେସ୍ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ। ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଏକ ଗବେଷକ ଯଦି ଭାରତର ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀର ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ **All India Survey on Higher Education (AISHE)** ରିପୋର୍ଟକୁ ବ୍ୟବହାର କରିପାରନ୍ତି, ଯାହା ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ଏକ ପ୍ରମାଣିକ ତଥ୍ୟର ସ୍ରୋତ। ଏହିପରି ତଥ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଭାବରେ ବିଶ୍ୱସନୀୟ ଓ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ। ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ, ଅପ୍ରକାଶିତ ତଥ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଗବେଷଣାରେ ସମାନ ଗୁରୁତ୍ୱ ରଖେ ଯଥା- ଅପ୍ରକାଶିତ ଗବେଷଣା ଥେସିସ୍, ଫିଲ୍ଡ ନୋଟ୍ସ, ସଂସ୍ଥାଗତ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ରିପୋର୍ଟ ଓ ଅଭିଲେଖ। ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଏକ ସାହିତ୍ୟ ଗବେଷକ ଯଦି ଓଡ଼ିଆ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ କୌଣସି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅପ୍ରକାଶିତ Ph.D. ଥେସିସ୍ କିମ୍ବା ଲୋକସାହିତ୍ୟ ସଂଗ୍ରହକାରୀଙ୍କ ଫିଲ୍ଡ ନୋଟ୍ସ ବ୍ୟବହାର କରିପାରନ୍ତି, ଯାହା ପ୍ରକାଶିତ ତଥ୍ୟରେ ମିଳିବା ଦୁର୍ଲଭ।

ବିଶିଷ୍ଟ ଗବେଷକ ଓ ବିଦ୍ୱାନଙ୍କ ମତାନୁସାରେ, ଗବେଷକଙ୍କୁ ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରକାର ତଥ୍ୟର ମୂଲ୍ୟାୟନ ସତର୍କତା ସହ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ, କାରଣ ପ୍ରକାଶିତ ତଥ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ଅଧିକ ପରୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ, ଯେତେବେଳେ କି ଅପ୍ରକାଶିତ ତଥ୍ୟ ଅଧିକ ଅନୁଭୂତିମୂଳକ ଓ ଆବଶ୍ୟକ ତଥ୍ୟ ଯୋଗାଇପାରେ । ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ପ୍ରକାଶିତ ଓ ଅପ୍ରକାଶିତ ରୂପ ଗବେଷଣାକୁ ଦୁଇ ମାର୍ଗରେ ସମୃଦ୍ଧ କରେ। ଏକ ପକ୍ଷରେ ଏହା ସାଧାରଣ ଓ ପ୍ରାମାଣିକ ତଥ୍ୟ ଯୋଗାଉଥିବା ବେଳେ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ତଥ୍ୟ ନିଷ୍ଠ ଓ ଅନୁସନ୍ଧାନମୂଳକ ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରେ।

(ଗ) ସାଂଖ୍ୟିକ ଓ ଗୁଣାତ୍ମକ ଦୁଇ ପ୍ରକାର

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ଅନ୍ୟତମ ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ହେଉଛି ଯେ, ଏହା ସାଂଖ୍ୟିକ (Quantitative) ଓ ଗୁଣାତ୍ମକ (Qualitative) ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ରୂପରେ ଉପଲବ୍ଧ ଥାଏ। ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରକାର ତଥ୍ୟ ଗବେଷଣାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ତଥ୍ୟାନୁସନ୍ଧାନ ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପ୍ରଣାଳୀକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରେ। ସାଂଖ୍ୟିକ ତଥ୍ୟ ମୂଳତଃ ସଂଖ୍ୟା ଆଧାରିତ ଓ ପରିମାପଯୋଗ୍ୟ, ଯେତେବେଳେ ଗୁଣାତ୍ମକ ତଥ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ, ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ୍ମକ ଓ ଅର୍ଥନିର୍ମାଣମୂଳକ (Panchenko & Samovilova, 2020) ।

ସାଂଖ୍ୟିକ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟରେ ସଂଖ୍ୟାତ୍ମକ ସୂଚନା ଥାଏ, ଯାହାକୁ ସାଧାରଣତଃ ସାଂଖ୍ୟିକ ପ୍ରଣାଳୀ ମାଧ୍ୟମରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଏ। ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, **National Family Health Survey (NFHS)** ର ତଥ୍ୟରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସୂଚକ, ପ୍ରଜନନ ହାର, ପୋଷଣ ସ୍ଥିତି ଇତ୍ୟାଦି ସଂଖ୍ୟାତ୍ମକ ତଥ୍ୟ ରହେ, ଯାହାକୁ ଗବେଷକମାନେ ସାମାଜିକ ଓ ଆର୍ଥିକ ଅଧ୍ୟୟନ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି। ଏହିପରି ତଥ୍ୟ ଗବେଷଣାକୁ ନିଷ୍ପକ୍ଷ, ପରିମାପଯୋଗ୍ୟ ଓ ତୁଳନାମୂଳକ କରିଥାଏ (Kumara, 2022) ।

ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ଗୁଣାତ୍ମକ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ଓ ଅର୍ଥମୂଳକ ସୂଚନା ଥାଏ, ଯାହାକୁ ଅନୁଭୂତି, ଧାରଣା ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଏ। ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଏକ ସଂସ୍କୃତି ଓ ଜୀବନ ଶୈଳୀକୁ ନେଇ ଗବେଷଣା କରୁଥିବା ଗବେଷକ ଯଦି ଓଡ଼ିଶାର ଜନଜାତୀୟ ଆଚାର ବିଚାର ବିଷୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ ପୂର୍ବରୁ ଏହି ସଂକ୍ରାନ୍ତୀୟ ଏଥ୍ନୋଗ୍ରାଫିକ୍ ରିପୋର୍ଟ, ଲୋକକଥା ସଂଗ୍ରହ ବା ସାମାଜିକ ଅଧ୍ୟୟନ ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟବହାର କରିପାରନ୍ତି। ଏହିପରି ତଥ୍ୟ ସମାଜର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଅର୍ଥ, ଆଚରଣ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ମୂଲ୍ୟକୁ ବୁଝିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ। ଗବେଷଣା ପଦ୍ଧତିରେ ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରକାର ତଥ୍ୟ ପ୍ରାୟତଃ ପରସ୍ପର ପରିପୂରକ ହୋଇଥାଏ। ସାଂଖ୍ୟିକ ତଥ୍ୟ ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ପ୍ରମାଣ ବିଷୟରେ ସୂଚନା ଦିଏ, ସେଠାରେ ଗୁଣାତ୍ମକ ତଥ୍ୟ ତାହାର ଅର୍ଥ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ କରେ (Malhotra et al., 2017) ।

(ଘ) ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସୃଷ୍ଟ

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ଅନ୍ୟତମ ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ହେଉଛି ଯେ, ଏହା ସଦା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ, ସ୍ଥାନ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ଆଧାର କରି ସୃଷ୍ଟ

ହୋଇଥାଏ। ଅର୍ଥାତ୍, ଯେଉଁ ପରିପ୍ରେକ୍ଷରେ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇଥାଏ, ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ତାହାର ଅର୍ଥ ଓ ବ୍ୟବହାରକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ କରେ। ଏହି କାରଣରୁ, ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟକୁ ନୂତନ ଗବେଷଣାରେ ବ୍ୟବହାର କଲାବେଳେ ତାହାର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ବୁଝିବା ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ (Malhotra et al., 2017) । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, **Periodic Labour Force Survey (PLFS)** ର ତଥ୍ୟ ଭାରତର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟସୀମାରେ ରୋଜଗାର ସ୍ଥିତିକୁ ମାପିବା ପାଇଁ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇଥାଏ। ଯଦି ଏକ ଗବେଷକ ଏହି ତଥ୍ୟକୁ ଦୀର୍ଘକାଳୀନ ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅଧ୍ୟୟନରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ତେବେ ସେହି ସମୟ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ଧ୍ୟାନରେ ରଖି ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ। ନହେଲେ ତଥ୍ୟର ଭ୍ରମାତ୍ମକ ଅର୍ଥ ନିର୍ମାଣ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ରହେ। ସେହିପରି, ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ଗବେଷଣାରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କୃତି ତାହାର ସମୟ, ସମାଜ ଓ ସଂସ୍କୃତି ସହ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବେ ଜଡିତ। ଯଥା- ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ 'ଛମାଣ ଆଠ ଗୁଣ୍ଠ'କୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବାବେଳେ ଏହାକୁ ଔପନିବେଶିକ ସମୟର ଜମିଦାରୀ ପ୍ରଥା ଓ ସାମାଜିକ ଢାଞ୍ଚା ସହ ଯୋଡି ଦେଖିବା ଆବଶ୍ୟକ। ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଏହାର ସଠିକ ଅର୍ଥ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଅସମ୍ଭବ। କୁମାର କେ. (2022) ତାଙ୍କ ପୁସ୍ତକରେ ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ଯେ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ପରିସ୍ଥିତି ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଗଠିତ ହୋଇଥାଏ, ତେଣୁ ତାହାକୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବ୍ୟବହାର କଲେ ସତର୍କତାର ସହ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ସଦା ପ୍ରସଙ୍ଗ ନିର୍ଭର ଓ ତାହାର ସଠିକ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଗବେଷକଙ୍କୁ ସମୟ, ସ୍ଥାନ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ଗଭୀର ଭାବରେ ବିବେଚନା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ।

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ସ୍ରୋତ ଓ ବ୍ୟବହାର

ଗବେଷଣା ପଦ୍ଧତିରେ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ସ୍ରୋତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅଧ୍ୟୟନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ, କାରଣ ତଥ୍ୟର ଗୁଣମାନ, ବିଶ୍ୱସନୀୟତା ଓ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ତାହାର ଉତ୍ସ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ। ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ରୋତରୁ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକ ଗବେଷଣାର ବିଷୟ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ପ୍ରଣାଳୀ ଅନୁଯାୟୀ ଚୟନ କରାଯାଏ। ସାଧାରଣତଃ ଏହି ସ୍ରୋତଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରକାଶିତ ଓ ଅପ୍ରକାଶିତ ଦୁଇଟି ମୂଳ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ, ଯଦ୍ୟପି ଆଧୁନିକ ଗବେଷଣାରେ ଡିଜିଟାଲ ଡାଟାବେସ୍ ଓ ଆର୍କାଇଭ ମଧ୍ୟ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ରୋତ ଭାବେ ପରିଚିତ ହୋଇଉଠିଛି। ଗବେଷକଙ୍କ ପାଇଁ ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ଯେ, ସେ କେଉଁ ସ୍ରୋତରୁ ତଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରୁଛନ୍ତି ଓ ସେହି ସ୍ରୋତ କେତେ ଦୃଢ଼ ଓ ଭରସାଯୋଗ୍ୟ। ସରକାରୀ ପ୍ରତିବେଦନ, ଶିକ୍ଷାଗତ ପୁସ୍ତକ, ଜର୍ଣ୍ଣାଲରେ ପ୍ରକାଶିତ ଗବେଷଣାତ୍ମକ ଲେଖା, ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସଂଗଠନଙ୍କ ତଥ୍ୟ ଆଦି ଏକ ପକ୍ଷରୁ ଗବେଷଣାକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରେ, ତେବେ ଅନ୍ୟପକ୍ଷରୁ ଅପ୍ରକାଶିତ ଦଲିଲ, ଥେସିସ୍ ଓ ସଂସ୍ଥାଗତ ରେକର୍ଡ ଆଦି ଏକ ଗଭୀର ଓ ବିଶିଷ୍ଟ ସୂଚନା ଯୋଗାଇଥାଏ । ଏହା ସହିତ, ଆଧୁନିକ ତଥ୍ୟ ଯୁଗରେ ଅନଲାଇନ୍ ଡାଟାବେସ୍, ଡିଜିଟାଲ ଲାଇବ୍ରେରୀ ଓ ଗବେଷଣାତ୍ମକ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ମୁଖ୍ୟ ଉତ୍ସ ଭାବେ ପରିଣତ ହୋଇଛି, ଯାହା ଗବେଷକଙ୍କୁ ସହଜରେ ବିପୁଳ ପରିମାଣର ତଥ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ କରାଇଥାଏ (Kumara, 2022) । ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ସ୍ରୋତ ବିବିଧ ଓ ବ୍ୟାପକ, ଏଣୁ ଗବେଷଣାର ସ୍ୱଚ୍ଛତା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ଯଥୋଚିତ ଚୟନ ଓ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ।

ପ୍ରକାଶିତ ସ୍ରୋତ (Published Sources)

ପ୍ରକାଶିତ ସ୍ରୋତ ହେଉଛି ସେହି ସମସ୍ତ ତଥ୍ୟ ଉତ୍ସ, ଯାହା ସାର୍ବଜନୀନ ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧ ଓ ପ୍ରମାଣିତ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାଏ। ଏହି ସ୍ରୋତଗୁଡ଼ିକ ଗବେଷଣାରେ ଅଧିକ ବିଶ୍ୱସନୀୟ ଓ ସୁସଂଗଠିତ ତଥ୍ୟ ଯୋଗାଇଥାଏ, କାରଣ ଏଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ ପରୀକ୍ଷା ଓ ସମୀକ୍ଷା ପ୍ରକ୍ରିୟା ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ।

(କ) ସରକାରୀ ରିପୋର୍ଟ (Government Reports)

ସରକାରୀ ରିପୋର୍ଟ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ସବୁଠାରୁ ବିଶ୍ୱସନୀୟ ଓ ବ୍ୟାପକ ସ୍ରୋତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ। ଏହି ରିପୋର୍ଟଗୁଡ଼ିକ ସରକାରୀ ସଂସ୍ଥା ଓ ବିଭାଗମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବୈଜ୍ଞାନିକ ଓ ପ୍ରଣାଳୀବଦ୍ଧ ଉପାୟରେ ସଂଗ୍ରହ, ବିଶ୍ଳେଷଣ ଓ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଥାଏ। ଏହି କାରଣରୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ଗବେଷଣାରେ ଅଧିକ ପ୍ରମାଣିକ, ବିଶ୍ୱସନୀୟ ଓ ଆଧାରଭୂତ ତଥ୍ୟ ଯୋଗାଇଥାନ୍ତି (Kumara, 2022)।

ସରକାରୀ ରିପୋର୍ଟରେ ସାଧାରଣତଃ ଜନସଂଖ୍ୟା, ଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ରୋଜଗାର, କୃଷି ଓ ଆର୍ଥିକ କ୍ଷେତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିସ୍ତୃତ ତଥ୍ୟ ଥାଏ। ଏହି ତଥ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଦୀର୍ଘ ସମୟ ଧରି ସଂଗୃହୀତ ଓ ସଂଗଠିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଗବେଷକମାନେ ତଥ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନର ପ୍ରବୃତ୍ତି (trends) ଓ ତୁଳନାମୂଳକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିପାରନ୍ତି। ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, **National Sample Survey Office (NSSO)** ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ରୋଜଗାର ଓ ବେକାରୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ରିପୋର୍ଟ ଭାରତର ଶ୍ରମବଜାରର ସ୍ଥିତିକୁ ତଥ୍ୟାନୁସାରେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରେ। ଏହି ତଥ୍ୟ ଆଧାରରେ ଗବେଷକମାନେ ଗ୍ରାମ ଓ ସହର ଅଞ୍ଚଳରେ ରୋଜଗାର ସୁଯୋଗର ତୁଳନା କରିପାରନ୍ତି। ସେହିପରି, **Census of India** ରିପୋର୍ଟ ଜନସଂଖ୍ୟାର ଗଠନ, ଭାଷାଗତ ବିତରଣ, ଶିକ୍ଷା ହାର ଓ ଲିଙ୍ଗାନୁପାତ ସମ୍ପର୍କରେ ବିସ୍ତୃତ ତଥ୍ୟ ଯୋଗାଇଥାଏ, ଯାହା ଭାଷା ଓ ସାମାଜିକ ଗବେଷଣାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପଯୋଗୀ। ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ **National Education Policy (NEP) Reports** କିମ୍ବା **AISHE (All India Survey on Higher Education)** ରିପୋର୍ଟ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀର ଗଠନ ଓ ପ୍ରଗତିକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବାରେ ମୂଳ ତଥ୍ୟ ଯୋଗାଇଥାଏ। ଏହିପରି ରିପୋର୍ଟଗୁଡ଼ିକ ଗବେଷଣାରେ ନୀତିଗତ ଓ ପ୍ରାୟୋଗିକ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ଆଲୋଚନାକୁ ସମ୍ଭବ କରେ।

(ଖ) ପୁସ୍ତକ, ପତ୍ରିକା ଓ ଜର୍ଣ୍ଣାଲ

ପୁସ୍ତକ, ପତ୍ରିକା ଓ ଜର୍ଣ୍ଣାଲ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ଏକ ମୁଖ୍ୟ ଓ ବିଶ୍ୱସନୀୟ ସ୍ରୋତ ଭାବେ ପରିଚିତ। ଏହି ସ୍ରୋତଗୁଡ଼ିକରେ ପୂର୍ବ ଗବେଷଣା, ତତ୍ତ୍ୱ, ବିଶ୍ଳେଷଣ ଓ ଆଲୋଚନାମୂଳକ ଧାରଣା ସଂଗଠିତ ଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ, ଯାହା ଗବେଷକଙ୍କୁ ନିଜ ଅଧ୍ୟୟନ ପାଇଁ ଦୃଢ଼, ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଓ ପ୍ରମାଣଭିତ୍ତିକ ଆଧାର ଯୋଗାଇଥାଏ। ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକ ଓ ପିୟର-ରିଭ୍ୟୁଡ୍ ଜର୍ଣ୍ଣାଲ ସାଧାରଣତଃ ସମୀକ୍ଷା ଓ ସମ୍ପାଦନା ପ୍ରକ୍ରିୟା ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱସନୀୟତା ଅଧିକ ରହିଥାଏ (Malhotra et al., 2017) ।

ପୁସ୍ତକ ଗବେଷଣାରେ ମୂଳ ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଧାରଣାଗତ ଆଲୋଚନା ପ୍ରଦାନ କରେ। ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ଗବେଷଣାରେ

CC BY NC

ଏକ ଗବେଷକ ଯଦି ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସର ବିକାଶ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ ବିଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ଆଲୋଚନାମୂଳକ ପୁସ୍ତକକୁ ତଥ୍ୟ ଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରିପାରନ୍ତି। ଏପରି ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ସାହିତ୍ୟର ଧାରା, ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ଲେଖକଙ୍କ ଅବଦାନକୁ ବ୍ୟାପକ ଭାବରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିଥାଏ। ସେହିପରି ପତ୍ରିକା ଗବେଷଣାରେ ସମକାଳୀନ ଚର୍ଚ୍ଚା ଓ ସାମାଜିକ ଓ ସଂସ୍କୃତିକ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରେ। ଯଥା, ସାହିତ୍ୟିକ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ସମୀକ୍ଷା, ନିବନ୍ଧ ଓ ସାମ୍ପ୍ରତିକ ଚର୍ଚ୍ଚା ଗବେଷକଙ୍କୁ ନୂତନ ଧାରଣା ଓ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଦେଇଥାଏ।

ଜର୍ଣ୍ଣାଲ୍/ ଅନୁସନ୍ଧାନମୂଳକ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ସବୁଠାରୁ ନିର୍ଭରଯୋଗ୍ୟ ଆଧାର ଭାବେ ପରିଗଣିତ। ଏହି ଲେଖାଗୁଡ଼ିକରେ ପୂର୍ବ ଗବେଷଣାର ଫଳାଫଳ, ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଉପଲବ୍ଧ ଥାଏ। ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଧ୍ୱନି ପରିବର୍ତ୍ତନ (phonological change) ବିଷୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ଜର୍ଣ୍ଣାଲ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକୁ ଏକ ଗବେଷକ ନୂତନ ଅଧ୍ୟୟନର ତତ୍ତ୍ୱାନୁସାରୀ ଓ ତଥ୍ୟାଧାର ଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରିପାରନ୍ତି। ଏଣୁ ଏହା କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ, ପତ୍ରିକା ଓ ଜର୍ଣ୍ଣାଲ ଗବେଷଣାରେ ତତ୍ତ୍ୱ, ବିଶ୍ଳେଷଣ ଓ ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟୟନର ଏକ ସମୃଦ୍ଧ ଭଣ୍ଡାର ଯୋଗାଇଥାଏ, ଯାହା ଗବେଷଣାକୁ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଭାବରେ ସୁଦୃଢ଼ କରେ।

(ଗ) ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସଂଗଠନ

ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସଂଗଠନମାନେ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ବିଶ୍ୱସ୍ତରୀୟ ସ୍ରୋତ ଭାବେ ପରିଗଣିତ। ଏହି ସଂଗଠନମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶର ସାମାଜିକ, ଆର୍ଥିକ, ଶିକ୍ଷାଗତ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତଥ୍ୟକୁ ସମାନ ମାନଦଣ୍ଡ ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ସଂଗ୍ରହ, ବିଶ୍ଳେଷଣ ଓ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି। ଏହି କାରଣରୁ, ଏହାମାନଙ୍କର ତଥ୍ୟ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ତୁଳନା ଓ ବ୍ୟାପକ ଗବେଷଣା ପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭରସାଯୋଗ୍ୟ (Kumara, 2022) ।

ଏହି ସଂଗଠନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ United Nations (UN), World Bank, UNESCO, WHO ଇତ୍ୟାଦି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ। ଏହାମାନେ ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟରେ ନିୟମିତ ଭାବରେ ରିପୋର୍ଟ ଓ ଡାଟାସେଟ୍ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ଯାହା ଗବେଷକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସହଜରେ ଉପଲବ୍ଧ। ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, **UNESCO Institute for Statistics (UIS)** ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତଥ୍ୟ ଏକ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ଅବସ୍ଥା, ନାମଲେଖା ହାର (enrolment rate) ଓ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଗତିକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବାରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂରଣ ଭୂମିକା ବହନ କରେ। ଏକ ଗବେଷକ ଏହି ତଥ୍ୟକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ଭାରତ ଓ ଅନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାର ତୁଳନାମୂଳକ ଅଧ୍ୟୟନ କରିପାରନ୍ତି। ସେହିପରି, **World Bank Open Data**ରେ ଦେଶମାନଙ୍କର GDP, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ହାର, ପ୍ରଯୁକ୍ତିଗତ ଅଭିବୃଦ୍ଧ ହାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତଥ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ ଥାଏ, ଯାହା ଆର୍ଥିକ ଓ ବିକାଶମୂଳକ ଗବେଷଣାରେ ବ୍ୟାପକ ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଏହିପରି ତଥ୍ୟ ଗବେଷଣାକୁ ବିଶ୍ୱସ୍ତରୀୟ ସ୍ୱୀକୃତି ପ୍ରଦାନ କରିବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ। Panchenko ଓ Samovilova (2020) ମତାନୁସାରେ, ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଡାଟାସେଟ୍ ଗବେଷଣାରେ ବିଶ୍ଳେଷଣକୁ ଆହୁରି ବ୍ୟାପକ ଓ ତୁଳନାମୂଳକ କରିଥାଏ । ଏହିପରି, ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସଂଗଠନ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ଏକ ସୁସଂଗଠିତ ଓ ବିଶ୍ୱସ୍ତରୀୟ ସ୍ରୋତ, ଯାହା ଗବେଷକଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶ ଓ ସମାଜର ତୁଳନାତ୍ମକ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ।

(ଘ) ଗବେଷଣା ପତ୍ର

ଗବେଷଣା ପତ୍ର ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୁଖ୍ୟ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ସ୍ରୋତ ଭାବେ ପରିଗଣିତ। ଏହି ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ ପିୟର-ରିଭ୍ୟୁଡ୍ (peer-reviewed) ଜର୍ଣ୍ଣାଲ କିମ୍ବା ସମ୍ମେଳନ ପ୍ରସିଡିଂସ୍‌ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାଏ, ଯାହାରେ ପୂର୍ବ ଗବେଷଣାର ଫଳାଫଳ, ପ୍ରଣାଳୀ, ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ ସୁସଂଗଠିତ ଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୁଏ। ଏହି କାରଣରୁ ଗବେଷଣା ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ନୂତନ ଗବେଷଣା ପାଇଁ ଏକ ଭରସାଯୋଗ୍ୟ ଓ ପ୍ରମାଣଭିତ୍ତିକ ଆଧାର ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି। ଗବେଷଣାପତ୍ର ଗବେଷକଙ୍କୁ ପୂର୍ବରୁ କୃତ ଅଧ୍ୟୟନ ସମ୍ପର୍କରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣା ଦେଇଥାନ୍ତି, ଯାହା ଦ୍ୱାରା ସେ ଗବେଷଣାର ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ (research gap) ଚିହ୍ନଟ କରିପାରନ୍ତି ଓ ନୂତନ ପ୍ରଶ୍ନ ଗଠନ କରିପାରନ୍ତି। ଏହା ସହିତ, ଏହି ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକରେ ବ୍ୟବହୃତ ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଗବେଷକଙ୍କୁ ନିଜ ଅଧ୍ୟୟନ ଗଠନରେ ମାର୍ଗଦର୍ଶନ କରେ (Patil, 2021) । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଏକ ଗବେଷକ ଯଦି ଭାଷା ନୀତି (language policy) ଓ ଶିକ୍ଷାର ସମ୍ପର୍କ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ Scopus, Wab of Science କିମ୍ବା UGC-CARE ତାଲିକାଭୁକ୍ତ ଜର୍ଣ୍ଣାଲରେ ପ୍ରକାଶିତ ପୂର୍ବ ଗବେଷଣା ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ଭାଷା ଆଧାରିତ ନୀତିର ପ୍ରଭାବ ତୁଳନା କରିପାରନ୍ତି। ସେହିପରି, ସାହିତ୍ୟ ଗବେଷଣାରେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କବିତା ଧାରା ଉପରେ ପ୍ରକାଶିତ ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ଗବେଷକ ତାହାର ଭିନ୍ନ ଆଲୋଚନାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ବିଷୟରେ ଧାରଣା କରିପାରନ୍ତି। ଅନ୍ୟତ୍ର ଗବେଷଣାପତ୍ରମାନ ସମକାଳୀନ ଓ ନବୀନ ତଥ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି, ଯାହା ଗବେଷଣାକୁ ଅଦ୍ୟତନ (up-to-date) ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଭାବରେ ସୁଦୃଢ଼ କରେ । ଗବେଷଣା ପତ୍ର ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ସ୍ରୋତ, ଯାହା ଗବେଷକଙ୍କୁ ପୂର୍ବ ଜ୍ଞାନ, ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଆଧାରରେ ନୂତନ ଅନୁସନ୍ଧାନ ପଦ୍ଧତି ଗଠନ କରିବାରେ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ କରେ।

ଅପ୍ରକାଶିତ ସ୍ରୋତ

ଅପ୍ରକାଶିତ ସ୍ରୋତ ହେଉଛି ସେହି ସମସ୍ତ ତଥ୍ୟ, ଯାହା ସାର୍ବଜନୀନ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇନଥାଏ କିନ୍ତୁ ଗବେଷଣାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୂଲ୍ୟବାନ ଓ ପ୍ରମାଣଭିତ୍ତିକ ସୂଚନା ଯୋଗାଇଥାଏ। ଏହି ସ୍ରୋତଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ, ସଂସ୍ଥାଗତ କିମ୍ବା ସୀମିତ ପ୍ରବେଶ (restricted access) ଭିତରେ ରହେ। ଯଦ୍ୟପି ଏହା ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ପାଇଁ ସହଜରେ ଉପଲବ୍ଧ ନୁହେଁ, ତଥାପି ଏହାର ତଥ୍ୟ ଅଧିକ ସମୃଦ୍ଧ ଓ ଅନୁସନ୍ଧାନମୂଳକ ହୋଇଥାଏ।

(କ) ଥେସିସ୍ ଓ ଡିସର୍ଟେସନ

ଥେସିସ୍ ଓ ଡିସର୍ଟେସନ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅପ୍ରକାଶିତ ସ୍ରୋତ, ଯାହା ସାଧାରଣତଃ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମାଧ୍ୟମରେ M.Phil., Ph.D. ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଦାଖଲ କରାଯାଇଥାଏ। ଏହି ଗବେଷଣା କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଦୀର୍ଘ ସମୟ ଧରି ସଂଗଠିତ ଓ ପ୍ରଣାଳୀବଦ୍ଧ ଅଧ୍ୟୟନ ଆଧାରିତ ହୋଇଥାଇଥିବାରୁ ଏଥିରେ ଗଭୀର ତଥ୍ୟ, ବିଶ୍ଳେଷଣ ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଧାରଣା ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ। ଏହି କାରଣରୁ,

cc BY NC

ଗବେଷଣାତ୍ମକ ନିବନ୍ଧ ଓ ଡିସର୍ଟେସନ ଗବେଷକଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ଭରସାଯୋଗ୍ୟ ଓ ସମ୍ୟକ ତଥ୍ୟ ଭଣ୍ଡାର ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ।

ଏହି ପ୍ରକାର ତଥ୍ୟର ବିଶେଷତା ହେଉଛି ଯେ, ଏହା ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ମୂଳ ଗବେଷଣା (original research), ଫିଲ୍ଡ ଡାଟା ଓ ବ୍ୟାପକ ସାହିତ୍ୟ ସମୀକ୍ଷା ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥାଏ। ଗବେଷଣା ପଦ୍ଧତି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ, ଏହି ନିବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟୟନର ଏକ ସଂଗଠିତ ଆଲୋଚନା ପ୍ରଦାନ କରେ ଓ ନୂତନ ଗବେଷଣା ପାଇଁ ତତ୍ତ୍ୱାନୁସାରୀ ଓ ପ୍ରାୟୋଗିକ ଆଧାର ଯୋଗାଇଥାଏ (Panchenko & Samovilova, 2020) । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଏକ ଗବେଷକ ଯଦି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉପଭାଷା ଉପରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ ଶୋଧଗଙ୍ଗା (Shodhganga) ପୋର୍ଟାଲରେ ଉପଲବ୍ଧ ଏକ Ph.D. ନିବନ୍ଧକୁ ବ୍ୟବହାର କରିପାରନ୍ତି, ଯେଉଁଥିରେ ଗଞ୍ଜାମ କିମ୍ବା କୋରାପୁଟ ଅଞ୍ଚଳର ଉପଭାଷାର ଧ୍ୱନି, ଶବ୍ଦ ଓ ବ୍ୟାକରଣ ଉପରେ କ୍ଷେତ୍ର ଆଧାରିତ ତଥ୍ୟ ଦିଆଯାଇଥାଏ। ଏହିପରି ତଥ୍ୟ ସାଧାରଣ ପୁସ୍ତକ କିମ୍ବା ଜର୍ଣ୍ଣାଲରେ ସହଜରେ ମିଳେନାହିଁ। ସେହିପରି ଏକ ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନ ଗବେଷକ ଯଦି ଗ୍ରାମୀଣ ଶିକ୍ଷାର ସମସ୍ୟା ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ କୌଣସି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅପ୍ରକାଶିତ M.Phil. ଡିସର୍ଟେସନରୁ ତଥ୍ୟ ନେଇ ଅଞ୍ଚଳଭିତ୍ତିକ ଶିକ୍ଷା ସ୍ଥିତି ଓ ପ୍ରତିବନ୍ଧକଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ଧାରଣା ଅର୍ଜନ କରିପାରିବେ।

(ଖ) ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦଲିଲ

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦଲିଲ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅପ୍ରକାଶିତ ସ୍ରୋତ, ଏହା ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଡାଏରୀ, ଚିଠିପତ୍ର, ସ୍ମୃତିଲେଖ (memoirs), ଆତ୍ମଜୀବନୀମୂଳକ ଟିପ୍ପଣୀ ଇତ୍ୟାଦି ଆସେ। ଏହି ସମସ୍ତ ଦଲିଲ ବ୍ୟକ୍ତିର ନିଜସ୍ୱ ଅନୁଭୂତି, ଚିନ୍ତାଧାରା ଓ ସମୟ ବିଶେଷର ସାମାଜିକ, ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ପ୍ରେକ୍ଷାପଟକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରେ। ଏହି କାରଣରୁ, ଏଗୁଡ଼ିକ ଗବେଷଣାରେ ଗଭୀର ଓ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ତଥ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦଲିଲର ବିଶେଷତା ହେଉଛି ଯେ, ଏହା ସର୍ବଦା ସାର୍ବଜନୀନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲେଖାଯାଇନଥାଏ, ବରଂ ଏହା ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅଭିଜ୍ଞତାର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି। ତେଣୁ ଏଗୁଡିକ ଏକ ଘଟଣା କିମ୍ବା ସମୟକୁ ଅଧିକ ନିକଟରୁ ଓ ଭାବନାମୂଳକ ଭାବରେ ବୁଝିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ। ଗବେଷଣା ପଦ୍ଧତି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ, ଏହି ତଥ୍ୟ ଗୁଣାତ୍ମକ (qualitative) ବିଶ୍ଳେଷଣ ପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପଯୋଗୀ (Panchenko & Samovilova, 2020) । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଏକ ସାହିତ୍ୟ ଗବେଷକ ଯଦି କୌଣସି ଲେଖକଙ୍କ ସୃଜନଶୀଳ ମନୋଭାବ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଚିଠିପତ୍ର କିମ୍ବା ଡାଏରୀକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିପାରନ୍ତି, ଯହିଁରୁ ସେହି ଲେଖକଙ୍କ ଚିନ୍ତାଧାରା, ସାମାଜିକ ପରିବେଶ ଓ ସୃଜନର ପୃଷ୍ଠଭୂମି ବିଷୟରେ ଗଭୀର ଧାରଣା ଅର୍ଜନ କରିପାରିବେ। ସେହିପରି ଜଣେ ଇତିହାସ ଗବେଷକ ଯଦି କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ ସେଠାରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଡାଏରୀ ବା ସ୍ମୃତିଲେଖକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ସେହି ସମୟର ସାମାଜିକ ପ୍ରଥା, ଜୀବନଶୈଳୀ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଆକଳନ କରିପାରନ୍ତି। ତଥାପି, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦଲିଲ ବ୍ୟବହାର ସମୟରେ ଗବେଷକଙ୍କୁ ସତର୍କ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ, କାରଣ ଏହି ସ୍ରୋତଟି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଓ ଧାରଣା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇପାରେ। ତେଣୁ, ଏହାର ସତ୍ୟତା ଓ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତାକୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ରୋତ ସହ ତୁଳନା କରି ପରୀକ୍ଷା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ (Malhotra et al., 2017) ।

(ଗ) ସଂସ୍ଥାଗତ ରେକର୍ଡ

ସଂସ୍ଥାଗତ ରେକର୍ଡ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ଏକ ମୁଖ୍ୟ ଅପ୍ରକାଶିତ ସ୍ରୋତ, ଯାହା ବିଭିନ୍ନ ସଂସ୍ଥା, ସଂଗଠନ, କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଭାବରେ ସଂଗ୍ରହ ଓ ସଂରକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ। ଏହି ତଥ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ସର୍ବସାଧାରଣ ପାଇଁ ପ୍ରକାଶିତ ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ଗବେଷଣା ପାଇଁ ଏକ ଗଭୀର ଓ ପ୍ରାମାଣଭିତ୍ତିକ ତଥ୍ୟ ଭଣ୍ଡାର ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ। ସଂସ୍ଥାଗତ ରେକର୍ଡରେ ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରାଶାସନିକ ତଥ୍ୟ, ରେଜିଷ୍ଟର, ବାର୍ଷିକ ପ୍ରତିବେଦନ, ଭର୍ତ୍ତି ଓ ପରୀକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତଥ୍ୟ, କର୍ମଚାରୀ ତଥ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୁଏ। ଏହି ତଥ୍ୟ ସଂଗଠିତ ଓ ପ୍ରମାଣିକ ଭାବରେ ସଂରକ୍ଷିତ ଥାଏ, ଯାହା ଗବେଷକଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଂସ୍ଥା ବା ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଗଠନ, ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ବୁଝିବାରେ ସହାୟତା କରେ (Kumara, 2022) । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଏକ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗବେଷକ ଯଦି ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାରେ ଛାତ୍ର ପ୍ରବେଶିକା ପ୍ରବୃତ୍ତି (enrolment trends) ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ କୌଣସି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ପ୍ରବେଶିକା ରେଜିଷ୍ଟର ଓ ବାର୍ଷିକ ପ୍ରତିବେଦନକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ବିଭିନ୍ନ ବର୍ଷର ତଥ୍ୟ ତୁଳନା କରିପାରନ୍ତି। ଏହା ଦ୍ୱାରା ସେ ପ୍ରବେଶିକାର ବୃଦ୍ଧି ବା ହ୍ରାସ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଚିହ୍ନଟ କରିପାରିବେ। ସେହିପରି ଏକ ସାମାଜବିଜ୍ଞାନର ଗବେଷକ ଯଦି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସେବାରେ ଅବସ୍ଥା ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ ଚିକିତ୍ସାଳୟର ରୋଗୀମାନଙ୍କର ରେକର୍ଡ, ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରତିବେଦନ ଓ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ତଥ୍ୟକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ରୋଗର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସେବାର ଗୁଣମାନ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିପାରନ୍ତି। ସଂସ୍ଥାଗତ ତଥ୍ୟ ଗବେଷଣାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପଯୋଗୀ, କିନ୍ତୁ ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରବେଶ ସୀମିତ ଥିବାରୁ ଗବେଷକଙ୍କୁ ନୀତିଗତ ଓ ପ୍ରଶାସନିକ ଅନୁମତି ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇପାରେ ।

(ଘ) କ୍ଷେତ୍ରୀୟ ଟିପ୍ପଣୀ ଓ ଅଭିଲେଖଗତ ତଥ୍ୟ

କ୍ଷେତ୍ରୀୟ ଟିପ୍ପଣୀ (Field note) ଓ ଅଭିଲେଖଗତ ତଥ୍ୟ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅପ୍ରକାଶିତ ସ୍ରୋତ, ଯାହା ମୂଳତଃ କ୍ଷେତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ (fieldwork) ସମୟରେ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇଥିବା ତଥ୍ୟ ଓ ପୂର୍ବରୁ ସଂରକ୍ଷିତ ଐତିହାସିକ ଓ ପ୍ରାଶାସନିକ ଅଭିଲେଖରୁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ। କ୍ଷେତ୍ରୀୟ ଟିପ୍ପଣୀ ଗବେଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାନୀୟ ସ୍ତରରେ ଅବଲୋକନ, ସାକ୍ଷାତକାର, ଅନୁଭୂତି ଓ ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକୁ ଲିପିବଦ୍ଧ କରାଯାଇଥିବା ଟିପ୍ପଣୀ। ଅଭିଲେଖଗତ ପୁରାତନ ଦଲିଲ, ରେକର୍ଡ, ଆଧିକାରିକ ପତ୍ରାବଳୀ ଓ ସ୍ଥାନୀୟ ଟିପ୍ପଣୀ ଯାହା ପୂର୍ବରୁ ସଂରକ୍ଷିତ ଅଛି ସେହି ସମସ୍ତ ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଗତ। ଏହି ସ୍ରୋତଗୁଡ଼ିକର ବିଶେଷତା ହେଉଛି ଯେ, ଏଗୁଡ଼ିକ ଗଭୀର ଭାବେ ବିଷୟ ନିର୍ଭର ଓ ଅନୁଭୂତିମୂଳକ ତଥ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରେ। ଫିଲ୍ଡ ନୋଟ୍ସ ଗବେଷକଙ୍କ ସିଧାସଳଖ ଅନୁଭୂତିକୁ ଦର୍ଶାଏ, ଯେତେବେଳେ କି ଅଭିଲେଖ ଏକ ସମୟ ବିଶେଷର ପ୍ରମାଣିକ ଐତିହାସିକ ତଥ୍ୟ ଯୋଗାଇଥାଏ। ଏହା ଦ୍ୱାରା ଗବେଷକ ତଥ୍ୟକୁ ପ୍ରସଙ୍ଗମୂଳକ ଭାବରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିପାରନ୍ତି (Kumara, 2022) । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଏକ ନୃତତ୍ତ୍ୱବିଜ୍ଞାନର ଗବେଷକ ଯଦି ଓଡ଼ିଶାର କୌଣସି ଜନଜାତିର ଆଚାର-ବିଚାର ଓ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ ନିଜର

BY NC

କ୍ଷେତ୍ରୀୟ ଟିପ୍ପଣୀ ଯେଉଁଥିରେ ସାକ୍ଷାତକାର, ଦୈନନ୍ଦିନ ଅବଲୋକନ ଓ ପରମ୍ପରାଗତ ଆଚାର ଲିପିବଦ୍ଧ ଅଛି ତାହାକୁ ତଥ୍ୟ ଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି। ସେହିପରି, ଏକ ଇତିହାସ ଗବେଷକ ଯଦି କୌଣସି ମନ୍ଦିର କିମ୍ବା ପୀଠର ଇତିହାସ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ ତାମ୍ରପତ୍ର, ଶିଳାଲେଖ, ପୁରାତନ ରେକର୍ଡ ଓ ସ୍ଥାନୀୟ ଅଭିଲେଖକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଏହାର ଐତିହାସିକ ବିକାଶ ଓ ସଂସ୍କୃତିକ ମହତ୍ତ୍ୱ ଆକଳନ କରିପାରିବେ। ଏପରି ତଥ୍ୟ ଗବେଷଣାରେ ଗୁଣାତ୍ମକ ଓ ଗଭୀର ବିଶ୍ଳେଷଣ ପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପଯୋଗୀ ।

ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହରେ ଇଣ୍ଟରନେଟର ପ୍ରୟୋଗ

ଆଧୁନିକ ଗବେଷଣାରେ ଇଣ୍ଟରନେଟ ଡାଟାବେସ୍ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହର ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ସୁବିଧାଜନକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଭାବେ ପରିଚିତ। ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଗବେଷକ ଅନଲାଇନ୍ ଡିଜିଟାଲ ମାଧ୍ୟମରେ ଉପଲବ୍ଧ ବିଭିନ୍ନ ଡାଟାବେସ୍, ରିପୋଜିଟୋରି ଓ ଇ-ଲାଇବ୍ରେରୀରୁ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି। ଏହାଦ୍ୱାରା ଗବେଷକ ସମୟ ଓ ସ୍ଥାନର ସୀମା ବାହାରେ ବିପୁଳ ପରିମାଣର ତଥ୍ୟକୁ ସହଜରେ ପ୍ରାପ୍ତ କରିପାରନ୍ତି (Kumara, 2022) । ଇଣ୍ଟରନେଟ ଡାଟାବେସ୍‌ରେ ସାଧାରଣତଃ ଗବେଷଣା ପତ୍ର, ଥେସିସ୍, ଇ-ବୁକ୍, ସରକାରୀ ରିପୋର୍ଟ, ସାଂଖ୍ୟିକ ତଥ୍ୟ ଓ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସଂଗଠନଙ୍କ ଡାଟାସେଟ୍ ଉପଲବ୍ଧ ଥାଏ। ଏହି ତଥ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ନିୟମିତ ଭାବରେ ଅଦ୍ୟତନ (Up to date) ହେଉଥିବାରୁ ଗବେଷଣାକୁ ସମକାଳୀନ ଓ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ରଖିଥାଏ। ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଏକ ଗବେଷକ ଯଦି ଭାଷା ଓ ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ ଶୋଧଗଙ୍ଗା (**Shodhganga**) ରେ ଉପଲବ୍ଧ ଭାରତୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର Ph.D. ଥେସିସ୍, **Google Scholar** ରେ ଉପଲବ୍ଧ ଗବେଷଣା ପତ୍ର ଓ Research Gate, Academia, **JSTOR** ଭଳି ଡାଟାବେସ୍‌ରୁ ଶିକ୍ଷାଗତ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିପାରନ୍ତି। ସେହିପରି, ସେ **data.gov.in** ପୋର୍ଟାଲରୁ ସରକାରୀ ସାଂଖ୍ୟିକ ତଥ୍ୟ ଡାଉନଲୋଡ୍ କରି ନୀତି ଓ ପ୍ରବୃତ୍ତି ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିପାରନ୍ତି। ଇଣ୍ଟରନେଟ ଆଧାରିତ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହରେ ଗବେଷକଙ୍କୁ ତଥ୍ୟର ବିଶ୍ୱସନୀୟତା, ଉତ୍ସ ଓ ପ୍ରାମାଣିକତାକୁ ସତର୍କତା ସହ ଯାଞ୍ଚ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ, କାରଣ ସମସ୍ତ ଅନଲାଇନ୍ ତଥ୍ୟ ସମାନ ଭାବରେ ଭରସାଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ। ତେବେ ଗବେଷଣା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ କେତେକ ଅଭାଷୀ ମଞ୍ଚ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇପରେ।

(କ) ସରକାରୀ ପୋର୍ଟାଲ

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହରେ ସରକାରୀ ପୋର୍ଟାଲ ଏକ ଆଧୁନିକ ଓ ଭରସାଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଭାବେ ପରିଚିତ। ସରକାର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗ ଓ ମନ୍ତ୍ରଣାଳୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଯେତେକ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରେ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଡିଜିଟାଲ ମାଧ୍ୟମରେ ପୋର୍ଟାଲ ଆକାରରେ ସାର୍ବଜନୀନ ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧ କରାଯାଏ। ଏହି ପୋର୍ଟାଲଗୁଡ଼ିକ ଗବେଷକଙ୍କୁ ପ୍ରମାଣିକ, ଅଦ୍ୟତନ ଓ ବିସ୍ତୃତ ତଥ୍ୟ ସହଜରେ ଉପଲବ୍ଧ କରାଇଥାଏ (Kumara, 2022) । ସରକାରୀ ପୋର୍ଟାଲରେ ସାଧାରଣତଃ ସାଂଖ୍ୟିକ ତଥ୍ୟ, ଜନଗଣନା ସୂଚନା, ଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, କୃଷି, ରୋଜଗାର ଓ ଆର୍ଥିକ କ୍ଷେତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତଥ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ ଥାଏ। ଏହି ତଥ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ନିୟମିତ ଭାବରେ ସଂସ୍କରିତ ହେଉଥିବାରୁ ଗବେଷଣାକୁ ସମକାଳୀନ ଓ ପ୍ରମାଣଭିତ୍ତିକ ତଥ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିପାରେ।

ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଏକ ଗବେଷକ ଯଦି ଭାରତର ଡିଜିଟାଲ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ **data.gov.in** ପୋର୍ଟାଲରୁ ବିଭିନ୍ନ ସରକାରୀ ବିଭାଗର ମୁକ୍ତ ତଥ୍ୟ (open data) ସଂଗ୍ରହ କରିପାରନ୍ତି। ସେହିପରି, **Ministry of Education**ର ଆଧିକାରିକ ପୋର୍ଟାଲରୁ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତଥ୍ୟ ଓ ରିପୋର୍ଟ ଡାଉନଲୋଡ୍ କରି ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀର ବିକାଶ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିପାରନ୍ତି। ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ଏକ ସମାଜବିଜ୍ଞାନର ଗବେଷକ ଯଦି ଗ୍ରାମୀଣ ବିକାଶ ଯୋଜନା ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ **nrega.dord.gov.in** ପୋର୍ଟାଲରୁ କାମର ତଥ୍ୟ, ଶ୍ରମିକଙ୍କ ଯୋଗଦାନ ଓ ଯୋଜନାର କାର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱୟନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିପାରନ୍ତି। ସରକାରୀ ଡିଜିଟାଲ ସ୍ରୋତଗୁଡ଼ିକ ଗବେଷଣାକୁ ସଂଗଠିତ ଓ ତୁଳନାମୂଳକ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପାଇଁ ସହଜ କରେ ।

(ଘ) ରିସର୍ଚ୍ଚ ରିପୋଜିଟୋରି

ରିସର୍ଚ୍ଚ ରିପୋଜିଟୋରି ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହର ଏକ ଆଧୁନିକ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରକ୍ରିୟା, ଯାହା ମାଧ୍ୟମରେ ଗବେଷକ ବିଭିନ୍ନ ଡିଜିଟାଲ ଭଣ୍ଡାରରେ ସଂରକ୍ଷିତ ଗବେଷଣା ପତ୍ର, ଥେସିସ୍, ଡିସର୍ଟେସନ ଓ ଡାଟାସେଟ୍‌କୁ ସଂଗ୍ରହ କରିପାରନ୍ତି। ଏହି ରିପୋଜିଟୋରିମାନେ ସଂଗଠିତ ଓ ବିଭାଗୀକୃତ ରୂପରେ ତଥ୍ୟ ଯୋଗାଇଥାନ୍ତି, ଯାହା ଗବେଷଣାକୁ ସୁବିଧାଜନକ ଓ ବ୍ୟବସ୍ଥିତ କରେ (Kumara, 2022) । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଏକ ପରିବେଶ ଗବେଷକ ଯଦି ଜଳବାୟୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ (climate change) ବିଷୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ **Zenodo** କିମ୍ବା **Figshare** ଭଳି ରିପୋଜିଟୋରିରୁ ମୁକ୍ତ ତଥ୍ୟ ସାରଣୀ (open datasets) ସଂଗ୍ରହ କରି ପରିବେଶ ପରିବର୍ତ୍ତନର ପ୍ରବୃତ୍ତି ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିପାରନ୍ତି। ସେହିପରି ଏକ ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନ ଗବେଷକ ଯଦି ଶ୍ରମ ବଜାର (labour market) ଉପରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ **ICPSR (Inter-university Consortium for Political and Social Research)** ରିପୋଜିଟୋରିରୁ ସାମାଜିକ ଓ ଆର୍ଥିକ ସର୍ଭେ ତଥ୍ୟ ଆଣି ବିଭିନ୍ନ ଦେଶର ତୁଳନାମୂଳକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିପାରନ୍ତି। ଆଉ ଏକ ଉଦାହରଣ ଭାବେ, ଏକ ଶିକ୍ଷାନୀତି ଗବେଷକ ଯଦି ମୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା (open education) ବିଷୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ **ERIC (Education Resources Information Centre)** ରିପୋଜିଟୋରିରୁ ଶିକ୍ଷାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗବେଷଣା ପତ୍ର ଓ ରିପୋର୍ଟ ସଂଗ୍ରହ କରି ତାହାର ତତ୍ତ୍ୱାନୁସାରୀ ଆଧାର ତିଆରି କରିପାରନ୍ତି। ଏପରି ଡିଜିଟାଲ ରିପୋଜିଟୋରି ଗବେଷଣାରେ ବ୍ୟାପକ ତଥ୍ୟ ଓ ତୁଳନାମୂଳକ ବିଶ୍ଳେଷଣକୁ ସହଜ କରେ ।

(ଙ) ଡାଟା ଆର୍କାଇଭ ଓ ସର୍ଭେ ଡାଟା

ଡାଟା ଆର୍କାଇଭ ଓ ସର୍ଭେ ଡାଟା ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହର ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା। ଡାଟା ଆର୍କାଇଭର ଅର୍ଥ ସେହି ସମସ୍ତ ସଂଗଠିତ ଡିଜିଟାଲ କିମ୍ବା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନଗତ ଭଣ୍ଡାର, ଯେଉଁଠାରେ ବିଭିନ୍ନ ସର୍ଭେ, ଜନଗଣନା, ଗବେଷଣା ପ୍ରକଳ୍ପ ଓ ପ୍ରାଶାସନିକ ତଥ୍ୟ ସଂରକ୍ଷିତ ରହେ। ସର୍ଭେ ଡାଟା ହେଉଛି ବିଭିନ୍ନ ସଂସ୍ଥା ଦ୍ୱାରା ନମୁନା ଆଧାରିତ (sample-based) ଭାବରେ ସଂଗୃହୀତ ସାଂଖ୍ୟିକ ତଥ୍ୟ, ଯାହା ପରେ ଗବେଷଣା ପାଇଁ ଉପଲବ୍ଧ କରାଯାଏ (Kumara, 2022) । ଏହି ପ୍ରକାରର ତଥ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ବୃହତ ପରିମାଣରେ ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇଥାଇଥିବାରୁ ଗବେଷଣାରେ ଏହାର ବିଶ୍ୱସନୀୟତା ଅଧିକ

BY NC

ଥାଏ। ଗବେଷକମାନେ ଏହି ତଥ୍ୟକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ପ୍ରବୃତ୍ତି (trends), ସମ୍ପର୍କ (correlation) ଓ ତୁଳନାମୂଳକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିପାରନ୍ତି। ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଏକ ଜନସାଂଖ୍ୟିକ (demographic) ଗବେଷକ ଯଦି ପରିବାର ଗଠନ ଓ ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରବୃତ୍ତି ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ National Family Health Survey (NFHS) ର ତଥ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରି ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ପରିବାର ଯୋଜନାର ସ୍ଥିତି ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିପାରନ୍ତି। ସେହିପରି, ଏକ ଅର୍ଥନୀତି ଗବେଷକ ଯଦି ଉପଭୋକ୍ତା ବ୍ୟୟ ଓ ଆୟ ବିଷୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ Consumer Expenditure Survey (CES) ଡାଟାକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ଗ୍ରାମ ଓ ସହର ଅଞ୍ଚଳର ଜୀବନମାନର ତୁଳନା କରିପାରନ୍ତି। ସେହିପରି ଏକ ଶିକ୍ଷା ଗବେଷକ ଯଦି ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାର ଗୁଣମାନ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ ASER (Annual Status of Education Report) ସର୍ଭେ ତଥ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପଠନ କ୍ଷମତା ଓ ଶିକ୍ଷାର ଗୁଣମାନ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିପାରନ୍ତି। ସର୍ଭେ ଆଧାରିତ ତଥ୍ୟ ଗବେଷଣାରେ ସାଂଖ୍ୟିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଓ ନୀତି ଗଠନ ପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପଯୋଗୀ ।

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ଉପଯୋଗିତା ବା ଲାଭ:

(କ) ସମୟ ଓ ଖର୍ଚ୍ଚ ସଞ୍ଚୟ

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ପ୍ରମୁଖ ଲାଭ ହେଉଛି ଯେ, ଏହା ପୂର୍ବରୁ ସଂଗ୍ରହ, ସଂପାଦନା ଓ ସଂଗଠନ କରାଯାଇଥାଏ, ଯାହା ଫଳରେ ଗବେଷକଙ୍କୁ ନୂତନ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ପାଇଁ ଦୀର୍ଘ ସମୟ ଓ ଅଧିକ ଆର୍ଥିକ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ପଡ଼େନାହିଁ। ପ୍ରାଥମିକ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହରେ ଯେଉଁଠାରେ କ୍ଷେତ୍ରକାର୍ଯ୍ୟ, ସର୍ଭେ, ସାକ୍ଷାତକାର ଓ ଯାତାୟାତ ଇତ୍ୟାଦିର ଆବଶ୍ୟକତା ରହେ, ସେଠାରେ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ସହଜରେ ଉପଲବ୍ଧ ଥିବାରୁ ଗବେଷଣା ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅଧିକ ତ୍ୱରିତ ଓ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇଥାଏ। ଏହା ସହିତ, ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରିବାରେ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପରିଚାଳନାତ୍ମକ ଜଟିଳତା କମିଯାଏ ଓ ଗବେଷକ ସହଜରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଓ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଉପନୀତ ହୋଇପାରନ୍ତି।

(ଖ) ବୃହତ୍ ତଥ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧତା

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୁଣ ହେଉଛି ଏହାର ବୃହତ୍ ଓ ବ୍ୟାପକ ତଥ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧତା। ସାଧାରଣତଃ ଏହି ପ୍ରକାରର ତଥ୍ୟ ସରକାରୀ ସଂସ୍ଥା, ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସଂଗଠନ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ବୃହତ୍ ଗବେଷଣା ପ୍ରକଳ୍ପମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବୈଜ୍ଞାନିକ ଓ ପଦ୍ଧତିମୂଳକ ଭାବରେ ସଂଗୃହୀତ। ଏହି ତଥ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଅନେକ ସମୟରେ ଦୀର୍ଘ ସମୟ ଧରି ଏବଂ ବିଶାଳ ଜନସମୂହ କିମ୍ବା ଭୌଗୋଳିକ ପରିସରକୁ ଆଧାର କରି ସଂଗୃହ ହୋଇଥିବାରୁ, ଏହାର ବିସ୍ତାର ଓ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କ୍ଷମତା ଅଧିକ ଥାଏ।

ଏହି ବୃହତ୍ ତଥ୍ୟ ସମୂହ ଗବେଷକଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ (variables) ଘଟକ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ, ପ୍ରବୃତ୍ତିଗତ (trends) ବିଶ୍ଳେଷଣ ଓ ତୁଳନାମୂଳକ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାର ସୁବିଧା ପ୍ରଦାନ କରେ। ଏହା ସହିତ ବୃହତ୍ ପରିମାଣର ତଥ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ ଥିବାରୁ ଗବେଷଣାର ନିଷ୍କର୍ଷ ଅଧିକ ସର୍ବଜନଗ୍ରାହୀ (generalizable) ଓ ପ୍ରମାଣଭିତ୍ତିକ ହୋଇଥାଏ। ଏହା ଗବେଷଣାର ବୈଜ୍ଞାନିକ ନିର୍ଭରଯୋଗ୍ୟତାକୁ ବଢ଼ାଇଥାଏ ଓ ନୀତିଗତ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଦୃଢ଼ ଆଧାର ସୃଷ୍ଟି କରେ (Kumara, 2022)।

(ଗ) ଐତିହାସିକ ତଥ୍ୟ ବିଶ୍ଳେଷଣ ସମ୍ଭବ

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ଏକ ମୂଳ ଶକ୍ତି ହେଉଛି ଏହା ଗବେଷଣାକୁ ଐତିହାସିକ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ସ୍ଥାପିତ କରିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରେ। ପୂର୍ବରୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟ କାଳରେ ସଂଗୃହୀତ ତଥ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ ଥିବାରୁ, ଗବେଷକ ସମୟକ୍ରମ (time-series) ଆଧାରରେ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଧାରା, ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ବିକାଶ ପର୍ଯ୍ୟାୟକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିପାରନ୍ତି। ଏହା ଗବେଷଣାକୁ କେବଳ ବର୍ତ୍ତମାନ ତଥ୍ୟରେ ସୀମିତ ନରଖି, ତାହାକୁ ଏକ ଦୀର୍ଘକାଳୀନ ଓ ଗତିଶୀଳ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ମାଧ୍ୟମରେ ବୁଝିବାର ସୁଯୋଗ ପ୍ରଦାନ କରେ।

ଐତିହାସିକ ତଥ୍ୟ ବିଶ୍ଳେଷଣ ମାଧ୍ୟମରେ ଗବେଷକ ବିଭିନ୍ନ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ (variables) ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ସମୟାନୁକ୍ରମିକ ସମ୍ପର୍କ (chronological relationships) ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିପାରନ୍ତି ଓ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଗତି ଓ ପ୍ରକୃତିକୁ ଆକଳନ କରିପାରନ୍ତି। ଏହା ସହିତ, ଏହି ପ୍ରକାରର ବିଶ୍ଳେଷଣ କାରଣ ଓ ଫଳ (cause–effect) ସମ୍ପର୍କ ବୁଝିବାରେ ମଧ୍ୟ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ, କାରଣ ଏହା ପୃଷ୍ଠଭୂମି ଓ ପରିବର୍ତ୍ତନର କ୍ରମିକତାକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ କରେ। ଏହା ଗବେଷଣାର ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ୍ମକ ଶକ୍ତିକୁ ବଢ଼ାଏ ଓ ନିଷ୍କର୍ଷକୁ ଅଧିକ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ଓ ପ୍ରମାଣଭିତ୍ତିକ କରେ (Panchenko & Samovilova, 2020)।

(ଘ) ଗବେଷଣା ରୂପରେଖ ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ସାହାଯ୍ୟ

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ଗବେଷଣାର ରୂପରେଖ (research design) ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ମୂଳ ଆଧାର ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ। ପୂର୍ବରୁ ଉପଲବ୍ଧ ଗବେଷଣା ପତ୍ର, ପ୍ରତିବେଦନ ଓ ସାହିତ୍ୟକୁ ଆଲୋଚନାତ୍ମକ ଭାବରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ଗବେଷକ ନିଜ ଅଧ୍ୟୟନର ସମସ୍ୟାକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିପାରନ୍ତି ଓ ତାହାର ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରନ୍ତି। ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟା ଗବେଷଣାର ଦିଗନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଅଧ୍ୟୟନକୁ ଏକ ସଂଗଠିତ ଓ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ରୂପ ପ୍ରଦାନ କରେ।

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଗବେଷକ ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟୟନର ଧାରା, ବ୍ୟବହୃତ ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ତତ୍ତ୍ୱାନୁସାରୀ ଆଧାର ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରନ୍ତି, ଯାହା ତାଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଗବେଷଣା ପ୍ରଣାଳୀ, ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଉପାଦାନର ଚୟନ ଓ ତଥ୍ୟ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପଦ୍ଧତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣରେ ସହାୟତା କରେ। ଏହା ସହିତ, ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ଗବେଷକଙ୍କୁ ଗବେଷଣାର ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ (research gap) ଚିହ୍ନଟ କରିବାରେ ମଧ୍ୟ ସହାୟତା କରିଥାଏ, ଯାହା ନୂତନ ଅଧ୍ୟୟନ ପାଇଁ ଯୁକ୍ତିସଂଗତ ଆଧାର ସୃଷ୍ଟି କରେ (Patil, 2021)।

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ସୀମାବଦ୍ଧତା

(କ) ତଥ୍ୟ ସମତା ଓ ସମ୍ପୃକ୍ତିର ଅଭାବ

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ମୁଖ୍ୟ ସୀମିତତାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ତଥ୍ୟର ସମତା ଓ ସମ୍ପୃକ୍ତିର ଅଭାବ ଏକ ପ୍ରମୁଖ ଅସୁବିଧା ଅଟେ। ଏହି ପ୍ରକାରର ତଥ୍ୟ ପୂର୍ବରୁ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ଧ୍ୟାନରେ ରଖି ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇଥାଏ, ସେଥିପାଇଁ ସେଗୁଡ଼ିକ ସର୍ବଦା

BINDU BIMARSHA...

cc BY NC

ନୂତନ ଗବେଷଣା ପ୍ରଶ୍ନ ସହ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିପାରେନାହିଁ। ଏହା ଫଳରେ ତଥ୍ୟର କିଛି ଅଂଶ ଗବେଷଣାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସହ ଅସମ୍ପୃକ୍ତ ବା ଅପ୍ରୟୋଜନୀୟ ହୋଇପାରେ। ଏହା ସହିତ, ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ପରିମାପ ମାନଦଣ୍ଡ, ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଘଟକର ପରିଭାଷା ଓ ବର୍ଗୀକରଣ ପ୍ରଣାଳୀ ଗବେଷକଙ୍କ ଆବଶ୍ୟକତା ସହ ସମତା ରଖିପାରେନାହିଁ, ଯାହା ତଥ୍ୟର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣକୁ ସୀମିତ କରେ। ଏହିପରି ବିଷମତା ଗବେଷଣାର ନିଷ୍କର୍ଷକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିପାରେ ଓ ତଥ୍ୟର ବ୍ୟବହାରକୁ ଆଂଶିକ ଭାବେ ସୀମିତ କରିପାରେ। ଏଣୁ ଏହି ପ୍ରକାର ତଥ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ସମୟରେ ତାହାର ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତାକୁ ସତର୍କତାର ସହିତ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବା ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ, ନଚେତ୍ ଗବେଷଣାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ତଥ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସାମ୍ୟର ଅଭାବ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରେ।

(ଖ) ପୁରୁଣା ତଥ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ସମ୍ଭାବନା

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟର ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସୀମାବଦ୍ଧତା ହେଉଛି ଏହାର ସମୟୋପଯୋଗିତାର ଅଭାବ, ଅର୍ଥାତ୍ ଉପଲବ୍ଧ ତଥ୍ୟ ପୁରୁଣା ହୋଇଥିବାର ସମ୍ଭାବନା ରହିଥାଏ। ଯେହେତୁ ଏହି ପ୍ରକାରର ତଥ୍ୟ ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ସଂଗୃହୀତ, ତେଣୁ ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିସ୍ଥିତି, ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ନୂତନ ସାମାଜିକ, ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ଆର୍ଥିକ ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରିପାରେନାହିଁ। ସମୟକ୍ରମରେ ଘଟୁଥିବା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଯଥା, ପ୍ରଯୁକ୍ତିଗତ ଉନ୍ନତି, ନୀତିଗତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ସାମାଜିକ ଗଠନର ବିକାଶ ଆଦି ପୂର୍ବତନ ତଥ୍ୟରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ନ ହେବାରୁ, ଏହାକୁ ଆଧାରକରି କରାଯାଇଥିବା ବିଶ୍ଳେଷଣ ଆଂଶିକ କିମ୍ବା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଯିବାର ସମ୍ଭାବନା ରହିଥାଏ। ଏହା ଗବେଷଣାର ନିଷ୍କର୍ଷକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରେକ୍ଷାପଟରେ କମ୍ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ କରିଦେଇପାରେ (Kumara, 2022)। ଏଣୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ରୋତ ଆଧାରିତ ତଥ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ସମୟରେ ତାହାର ସମୟସୀମା (time frame) ଓ ଅଦ୍ୟତନତା(up to date)କୁ ସତର୍କତା ସହିତ ବିବେଚନା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ, ଯାହାଦ୍ୱାରା ଗବେଷଣାର ଫଳାଫଳ ଯଥାସମ୍ଭବ ସମକାଳୀନ ଓ ଯୁକ୍ତିସଂଗତ ହେବ।

(ଗ) ବିଶ୍ୱସନୀୟତା ସମସ୍ୟା

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ବ୍ୟବହାରରେ ବିଶ୍ୱସନୀୟତା (reliability) ଏକ ମୁଖ୍ୟ ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ । କାରଣ ଏହି ତଥ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଗବେଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱୟଂ ସଂଗୃହୀତ ନୁହେଁ, ବରଂ ଅନ୍ୟ ସଂସ୍ଥା ବା ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବରୁ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇଥାଏ। ଯାହା ଫଳରେ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ପ୍ରଣାଳୀ, ନମୁନା ଚୟନ, ପରିମାପକ ପଦ୍ଧତି ଓ ତଥ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ଥିବା ସମ୍ଭାବ୍ୟ ତ୍ରୁଟି ବା ପକ୍ଷପାତ (bias) ସମ୍ପର୍କରେ ଗବେଷକଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଶ୍ଚିତତା ରହେନାହିଁ। ଏହା ସହିତ, ସମସ୍ତ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ସମାନ ଭାବରେ ପ୍ରମାଣିତ ଉତ୍ସରୁ ଆସେନାହିଁ; କେତେକ ତଥ୍ୟ ଅପ୍ରମାଣିତ ବା ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରେ, ଯାହା ତଥ୍ୟର ନିଷ୍ପକ୍ଷତା ଓ ସଠିକତାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରେ। ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ସମୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ପରିମାପ ମାନଦଣ୍ଡ ଓ ପରିଭାଷାର ଭିନ୍ନତା ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱସନୀୟତାରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଏ, ଯାହା ଗବେଷଣାର ଫଳାଫଳକୁ ଅସ୍ଥିର କରିପାର।

(ଘ) ଗବେଷକଙ୍କ ସୀମିତ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ବ୍ୟବହାରରେ ଗବେଷକଙ୍କର ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ସୀମିତ। ଏଣୁ ଏହା ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସୀମାବଦ୍ଧତା ଅଟେ। ଯେହେତୁ ଏହି ତଥ୍ୟ ପୂର୍ବରୁ ଅନ୍ୟ ଗବେଷକ ବା ସଂସ୍ଥା ଦ୍ୱାରା ସଂଗ୍ରହିତ, ସେଥିପାଇଁ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ପ୍ରକ୍ରିୟା, ନମୁନା ଚୟନ ଓ ପରିମାପ ପଦ୍ଧତି ଉପରେ ବର୍ତ୍ତମାନର ଗବେଷକଙ୍କ କୌଣସି ସିଧାସଳଖ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ରହିନଥାଏ। ଏହାର ଫଳରେ ଗବେଷକ ନିଜ ଅଧ୍ୟୟନର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଯାୟୀ ତଥ୍ୟକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କିମ୍ବା ସମନ୍ୱୟ କରିପାରନ୍ତିନାହିଁ। ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ସମୟରେ ଗୃହୀତ ନିଷ୍ପତ୍ତି, ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥିବା ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ସୀମାବଦ୍ଧତା ବର୍ତ୍ତମାନ ଗବେଷଣାରେ ଅପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଏ, ଯାହାକୁ ଗବେଷକ ପୁନଃନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ। ଏହା ଗବେଷକର ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ସୀମିତ କରି ତଥ୍ୟ ବ୍ୟବହାରରେ ନିର୍ଭରଶୀଳତା ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ। ଏଣୁ ଏହିପରି ତଥ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରିବା ସମୟରେ ଗବେଷକଙ୍କୁ ଏହାର ସୀମିତ ନିୟନ୍ତ୍ରଣକୁ ମନେରଖି ସତର୍କତା ସହିତ ତଥ୍ୟ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବା ଓ ନିଷ୍କର୍ଷ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ।

ଗବେଷଣାରେ ପ୍ରୟୋଗ

(କ) ସମସ୍ୟା ଚିହ୍ନଟ

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ଗବେଷଣାରେ ସମସ୍ୟା ଚିହ୍ନଟ କରିବାରେ ମୂଳ ଭୂମିକା ନିର୍ବାହ କରେ। ପୂର୍ବରୁ ଥିବା ତଥ୍ୟ, ରିପୋର୍ଟ ଓ ଗବେଷଣା ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଗବେଷକ ଗବେଷଣାର ସମସ୍ୟା ବା ଅଭାବ (research gap)କୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଚିହ୍ନଟ କରିପାରନ୍ତି (Kumara, 2022) । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଯଦି ଗବେଷକ ଓଡ଼ିଶାର ଜନଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ପୂର୍ବ ରିପୋର୍ଟ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରନ୍ତି ଓ ଦେଖନ୍ତି ଯେ ଝିଅମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ଗବେଷଣା କମ୍, ତେବେ ସେହିଠାରୁ ଗବେଷଣା ସମସ୍ୟା ଉଦ୍ଭବ ହୁଏ।

(ଖ) ହାଇପୋଥେସିସ୍ ଗଠନ

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ଗବେଷକଙ୍କୁ ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ପୂର୍ବ ଗବେଷଣାର ଆଧାରରେ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ଧାରଣା (hypothesis) ଗଠନ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ। ପୂର୍ବ ତଥ୍ୟରୁ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ସମ୍ପର୍କ ବିଷୟରେ ବୁଝି ଗବେଷକ ନୂତନ ଧାରଣା ତିଆରି କରନ୍ତି। ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଯଦି ପୂର୍ବରୁ ସର୍ଭେ ହୋଇଥିବା ତଥ୍ୟରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଇଣ୍ଟରନେଟ୍ ଉପଲବ୍ଧତା କମ୍, ତେବେ ଗବେଷକ ଏକ ହାଇପୋଥେସିସ୍ ଦେଇପାରନ୍ତି ଯେ, "ଇଣ୍ଟରନେଟ୍ ଉପଲବ୍ଧତା ଶିକ୍ଷାର ଗୁଣମାନକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରେ।"

(ଗ) ସାଂଖ୍ୟିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ସାଂଖ୍ୟିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପାଇଁ ଏକ ଦୃଢ଼ ଆଧାର ଯୋଗାଇଥାଏ। ବୃହତ୍ ତଥ୍ୟ ସମୂହ ଉପଲବ୍ଧ ଥିବାରୁ ଗବେଷକ ବିଭିନ୍ନ ସାଂଖ୍ୟିକ ପ୍ରଣାଳୀ (correlation, regression, trend analysis) ବ୍ୟବହାର କରି ନିଷ୍କର୍ଷରେ ପହଞ୍ଚିପାରନ୍ତି। ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଜଣେ ଗବେଷକ ଯଦି ଆୟ ଓ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପର୍କ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଛନ୍ତି, ସେ ସର୍ଭେ ଡାଟାକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ସହସମ୍ବନ୍ଧ ବିଶ୍ଳେଷଣ (correlation analysis) କରିପାରନ୍ତି।

(ଘ) ନୀତି ନିର୍ମାଣ ଓ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେବା

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ସରକାର ଓ ସଂଗଠନମାନଙ୍କୁ ନୀତି ନିର୍ମାଣ

CC BY NC

ଓ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେବାରେ ସହାୟତା କରେ। ଏହି ତଥ୍ୟ ଆଧାରରେ ସମାଜିକ, ଆର୍ଥିକ ଓ ଶିକ୍ଷାଗତ ସମସ୍ୟାର ସଠିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରାଯାଇପାରେ। ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ସରକାର ଯଦି ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ହାର କମେଇବା ପାଇଁ ଯୋଜନା କରୁଛି, ସେ ପୂର୍ବରୁ ଥିବା ସର୍ଭେ ଓ ଜନଗଣନା ତଥ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରି ଲକ୍ଷିତ ଗୋଷ୍ଠୀ ଚିହ୍ନଟ କରିବେ।

ନିଷ୍କର୍ଷ

ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ଆଧାରିତ ଗବେଷଣାକୁ ଆମେ ସାଧାରଣତଃ ସୁବିଧାଜନକ ଓ ପ୍ରମାଣଭିତ୍ତିକ ପଦ୍ଧତି ଭାବେ ଦେଖିଥାଉ, କିନ୍ତୁ ଏହାର ଗଭୀରତାରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ କିଛି ମୌଳିକ ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ (conceptual tensions) ଦେଖାଯାଏ। ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ ଯେ, ଗବେଷଣାର ସତ୍ୟତା କେବଳ ତଥ୍ୟର ପରିମାଣରେ ନିର୍ଭର କରେ କିମ୍ବା ତାହାର ପ୍ରସଙ୍ଗ ଓ ଅର୍ଥବୋଧରେ ନିର୍ଭର କରେ ? ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ଆମକୁ ବିପୁଳ ସୂଚନା ଦେଇଥାଏ, କିନ୍ତୁ ସେହି ସୂଚନାର ପୃଷ୍ଠଭୂମି, ଉତ୍ପାଦନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଓ ସାମାଜିକ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତାକୁ ନବୁଝିଲେ ତାହାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ସଦା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଯାଏ।

ଏଥିରୁ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ତର୍କ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୁଏ ଯେ, ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ଗବେଷଣାକୁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ କରେ, କିନ୍ତୁ ଏହା ଗବେଷକଙ୍କୁ ପୂର୍ବ ଗବେଷକଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ନିର୍ଭରଶୀଳ କରେଇଦିଏ। ଅର୍ଥାତ୍, ତଥ୍ୟ ଯେପରି ସଂଗ୍ରହ ହୋଇଛି, ସେପରି ଏହା ଆମର ଚିନ୍ତନକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରେ। ଏହି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଗବେଷକଙ୍କ ମୂଳ କାର୍ଯ୍ୟ କେବଳ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ନୁହେଁ, ବରଂ ତାହାର ଆଲୋଚନାତ୍ମକ ପଠନ (critical reading) ଓ ପୁନଃବ୍ୟାଖ୍ୟା (reinterpretation) କରିବା ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ। ଏହା ସହିତ, ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ଗବେଷଣାରେ ନୀତିଗତ (ethical) ଓ ଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ରୀୟ (epistemological) ପ୍ରଶ୍ନମାନ ସୃଷ୍ଟିକରେ। ଯଥା- କୌଣସି ତଥ୍ୟ କେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସଂଗ୍ରହ ହେଲା, କାହାର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣକୁ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରୁଛି ଓ କାହାର ଆବଶ୍ୟକତାର ଅଭାବ ରହିଗଲା? ଏହି ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଗବେଷଣାର ନିଷ୍ପକ୍ଷତାକୁ ନୂତନ ଭାବରେ ପ୍ରଶ୍ନ କରେ। ବିଶେଷତଃ ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତି ଅଧ୍ୟୟନରେ ଏହା ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଅନେକ ଉପାନ୍ତ୍ୟ ସମୁଦାୟର ତଥ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ ନଥାଏ କିମ୍ବା ଭୁଲ୍ ଭାବରେ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ ହୋଇଥାଏ। ଏହିପରି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଏହା କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ, ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ଗବେଷଣାରେ ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ନୁହେଁ, ବରଂ ଏକ ସହାୟକ ଓ ସମନ୍ୱୟମୂଳକ (complementary) ପଦ୍ଧତି ଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ଉଚିତ। ପ୍ରାଥମିକ ତଥ୍ୟ ସହ ଏହାର ସମନ୍ୱୟ ଗବେଷଣାକୁ ଅଧିକ ସାମଗ୍ରିକ ଓ ନିଷ୍ପକ୍ଷ କରିପାରେ।

ଭବିଷ୍ୟତ ଗବେଷଣା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ, ଡିଜିଟାଲ ଓ ପ୍ରଯୁକ୍ତି ଯୁଗ ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ପାଇଁ ନୂତନ ସମ୍ଭାବନା ସୃଷ୍ଟି କରିଛି। ବୃହତ ତଥ୍ୟ (Big Data), ଡିଜିଟାଲ ଆର୍କାଇଭ, ଓପେନ୍ ଆକ୍ସେସ୍ ରିପୋଜିଟୋରି ଓ କୃତ୍ରିମ ବୁଦ୍ଧିମତା (AI) ଆଧାରିତ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପ୍ରଣାଳୀ ଗବେଷଣାକୁ ନୂତନ ମାର୍ଗ ଦେଖାଉଛି। ଅନ୍ୟପଟେ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷା ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ତଥ୍ୟକୁ ଡିଜିଟାଲ ରୂପରେ ସଂରକ୍ଷଣ ଓ ପ୍ରଚାର କରିବା ଭବିଷ୍ୟତରେ ଗବେଷଣାର ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ଭାବନାମୟ ମାର୍ଗ ହେବ। ବିଶେଷତଃ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଜନଜାତୀୟ ସଂସ୍କୃତି ସମ୍ପର୍କିତ ତଥ୍ୟକୁ ସୁସଂଗଠିତ ଡାଟାବେସ୍ ଆକାରରେ ତିଆରି କରିବା ଆଗାମୀ ଗବେଷଣା ପାଇଁ ମୂଲ୍ୟବାନ ତଥ୍ୟର ଭଣ୍ଡାର ସୃଷ୍ଟି କରିବ। ସର୍ବଶେଷରେ ଏହା କହିବା ସମୀଚୀନ ହେବ ଯେ, ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟ ଗବେଷଣାକୁ ସହଜ କରେ, କିନ୍ତୁ ସେହି ସହଜଲବ୍ଧତା ମଧ୍ୟରେ ଲୁକ୍କାୟିତ ଥିବା ସୀମାବଦ୍ଧତା ଓ ପ୍ରତିବନ୍ଧକଗୁଡ଼ିକୁ ଖୋଜି ବାହାରକରିବା ହିଁ ଏକ ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ ଗବେଷକଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱ। ତେଣୁ, ଦ୍ୱିତୀୟକ ତଥ୍ୟକୁ କେବଳ ସୂଚନାର ଭଣ୍ଡାର ଭାବେ ନୁହେଁ, ବରଂ ଆଲୋଚନାତ୍ମକ ଚିନ୍ତନର ଏକ ଉପକରଣ ଭାବେ ଦେଖିବା ନିହାତି ଆବଶ୍ୟକ।

ସଙ୍କେତ ସୂଚୀ

୧. Kumara, K. (2022). Secondary data analysis in social science research. *Journal of Social Research, 8*(1), 67–75.

୨. Malhotra, N. K., Nunan, D., & Birks, D. F. (2017). *Marketing research: An applied approach* (5th ed.). Pearson Education Limited.

୩. Panchenko, T. V., & Samovilova, I. A. (2020). Secondary data in modern research: Opportunities and limitations. *International Journal of Scientific & Technology Research, 9*(3), 1234–1238.

୪. Patil, S. (2021). Use of secondary data in research: A study. *Journal of Research Methodology, 6*(2), 45–52.

୫. Saxena, R. (n.d.). *Research methodology*. Laxmi Publications.

FIELD	DETAILS	PLAGIARISM QR
FUNDING STATEMENT	This research received no external funding	
CONFLICT OF INTEREST	No	
PLAGIARISM TEST	Yes (Drillbit)	
SIMILARITY INDEX	0 %	
ETHICAL APPROVAL	Not applicable	
CITE:	Panda, Dr. Soumyajit, and Dr. Jayanta Kumar Das. “Gabeshana Prakriyare Dwitīya Srota Adharita Tathyara Tattwika O Prayogika Adhyayana.” *Bindu Bimarsha*, vol. 2, no. 2, Apr. 2026, pp. 54–63. Crossref, https://doi.org/10.64647/bb.vol.2.issue.2.2026.11.	